

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК

"Тарих және саяси-әлеуметтік ғылымдар" сериясы
Серия "Исторические и социально-политические науки"

№1 (36), 2013

АЛМАТЫ

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті

ХАБАРШЫ

«Тарих және саяси-әлеуметтік
ғылымдар» сериясы,
№1 (36), 2013

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2000 ж. бастап шығады

Бас редактор
тар. ғыл. д. **Ғ.Қ. КЕНЖЕБАЕВ**

Редакция алқасы:
тар. ғыл. д., проф. **М.Қ. Қойгелдиев**
(бас ред. орынбасары),
тар. ғыл. к., доц. **С.Х. Байдильдина**
(жауапты хатшы),
тар. ғыл. д., проф. **Х.М. Әбжанов**,
PhD, проф. **Вирджиния Мартин**
(АҚШ),
PhD, проф. **Клаудиа Чанг** (АҚШ),
тар. ғыл. д., проф. **Қара Әбдіуақап**
(Түркия),
тар. ғыл. д., проф. **О.Д. Осмонов**
(Қырғыз Республикасы),
тар. ғыл. д., проф. **В.М. Козьменко**
(Ресей Федерациясы),
тар. ғыл. д., проф. **Қ.Т. Жұмағұлов**,
проф. **М.Майер** (Германия),
тар. ғыл. д., проф. **К.Р. Несіпбаева**,
тар. ғыл. д., проф. **А.Б. Соколов**
(Ресей Федерациясы),
тар. ғыл. д., **Томохико Уяма**
(Жапония),
тар. ғыл. д., проф. **Т.Ходжаоглы**
(Түркия)

© Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті, 2013

Қазақстан Республикасының мәдениет
және ақпарат министрлігінде
2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген
№10102 - Ж

Басуға 01.04.2013 қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 21,75 е.б.т.
Таралымы 300 дана.
Тапсырыс 91.

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13.
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасы

М а з м ұ н ы С о д е р ж а н и е

ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАРИХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ

Аққали Ахмет. «Жат элемент» жаласымен жазаланған студенттер»	3
Қабдушев Б.Ж., Қабдушева Л.Ж. Қазақ үкіметі және халық ағарту ісінің дамуы.....	5
Муратказин М.М. Отандық білім беру жүйесіндегі жаңа технологиялар және оның маңызы.....	11
Сарсамбекова А.С. Материальная культура казахов Западной Сибири и Северного Казахстана (конец XX – начало XXI в.).....	14
Тимченко С.В. Евразийство в прошлом и настоящем.....	18
Тілеубаев Ш. Жетісудағы 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің жетекшілері жөнінде.....	22
Утегалиева А.Д. Трансформация основ национальной идентичности и культуры казахов в 1920-30-х гг.....	27

ДЕРЕКТАНУ ЖӘНЕ ТАРИХНАМА ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ И ИСТОРИОГРАФИЯ

Абжаппарова Б.Ж. Интеллигенция тарихнамасын зерттеу мәселесінің теориялық-методологиялық қырлары.....	31
Алимгазинов К.Ш. Категория информации в междисциплинарной проекции изучения современных форм исторических источников	34
Дайрабаева А.Е., Дайрабаева А.Е. Письменное наследие тюркского мыслителя Юсуфа Баласагуни.....	40
Жүгенбаева Г. Ұлттық тарихнаманың қалыптасуындағы ауызша дәстүр.....	44
Какабаев Б.С. Жабағы күпі – особый тип верхней одежды казахов	50
Несипбаева К.Р. Зарубежная историография о поисках католицизмом социальной обусловленности знаний.....	56
Nurzhanov A.A., Karibzhanova E.A. Calendar customs and habits in ancient and medieval times.....	59
Сексенбаева Г.А. Аудиовизуальная репрезентация культуры Казахстана (на материалах ЦГА КФДЗ РК).....	62

ЖЕКЕ ТҰЛҒАЛАР ПЕРСОНАЛИИ

Тұрсынхан З.Қ. Қабанбай батыр және қазақ-цин елдерінің қарым-қатынасы.....	70
Қозғамбаева Г.Б. Шетелдік ғалымдар еңбектеріндегі Оспан батыр туралы зерттеулер.....	74
Қоңыратбаев О.М. Тұрар Рысқұловтың Орталық Азиядағы экономикалық қызметінің зерттелуі.....	78
Шілдебай С., Жүнісбаев А. Сүлеймен Жүсіпбеков – көрнекті қоғам және мемлекет қайраткері, белгілі ғалым-педагог.....	86

ЖАЛПЫ ТАРИХ ВСЕОБЩАЯ ИСТОРИЯ

Ильясова З.С. Араб халифатындағы түрік әскерлерінің қалыптасуы мен қызметі.....	102
Кушпаева А.Б. Некоторые страницы истории развития «азиатской торговли» России (по материалам Оренбургского таможенного округа).....	107

**СҮЛЕЙМЕН ЖҮСІПБЕКОВ – КӨРНЕКТІ ҚОҒАМ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТ ҚАЙРАТКЕРІ,
БЕЛГІЛІ ҒАЛЫМ-ПЕДАГОГ**

С.Шілдебай – т.ғ.к., доцент, Магистратура және PhD докторантура институты, Абай ат. ҚазҰПУ,
А.Жүнісбаев – тыңдаушы, Магистратура және PhD докторантура институты, Абай ат. ҚазҰПУ

Сүлеймен Жүсіпбеков 1912 жылы 5 желтоқсанда [1] Түркістан генерал-губернаторлығының Шымкент уезіне қарасты болған Түлкібас болысының №5 ауылында (кейінгі Жаңаталап ауылы) қарапайым малшының отбасында дүниеге келген [2]. Сүлейменнің әкесі Жүсіпбек Зауырбекұлы ұзақ жылдары мал өсірумен, ал анасы Хадиша үй шаруашылығымен айналысты. 1929 жылдан бастап Зауырбек Жүсіпбекұлы Түлкібас ауданында ұйымдастырылған «Азаттық» колхозына жұмысқа орналасып, онда отыз жылға жуық еңбек етеді.

Жүсіпбек Зауырбекұлы арнайы білімге ие болғанына қарамастан көзі ашық, көкірегі ояу, саналы азаматтардың қатарына кірді. Оның ер жетіп, есейген тұста патша үкіметінің Түркістан өлкесіндегі отарлау саясаты өзінің шарықтау шегіне жетті. Жергілікті орыс отарлық әкімшілігі тарапынан жүйелі түрде жүргізілген «бөліп ал да, билей бер» саясаты қазақ халқының ұлт ретінде бірігуіне тосқауыл қоюмен қатар, қазақ жерінде ғасырлар бойы қалыптасқан тарихи-географиялық, экономикалық, шаруашылық, мәдени-рухани қарым-қатынастардың күйреуіне алып келіп, тарихи-табиғи дамуына айтарлықтай кедергі келтірді. Түркістан генерал-губернаторлығының құрамына кірген Шымкент уезінің қазақ көшпелі болыстарының [3] тұрғындары отарлық биліктің жергілікті жердегі сенімді өкілдері болған төменгі әкімшілік шенеуніктерінің (уезд бастықтары мен приставтары, болыс басшылары мен ауыл старшиналары) бассыздықтары мен өрескел заң бұзышылықтарынан зардап шекті. XX ғасырдың басында өлкеде қалыптасқан ауыр жағдайдың ішкі себептерінің астарлы мәнін жете түсініп білген Жүсіпбек өзінің төрт ұлына – Әбдіранбекке, Ибраһымбекке, Бейбітбекке, Сүлейменге заман талабына сай білім беруге шешім қабылдап, сол арқылы оларға үлкен өмірге жол ашып беруге барынша ұмтылды.

1910 жылға қарай Шымкент қаласында жергілікті түркі-мұсылман халықтарының және еуропалық ұлт өкілдерінің балаларына білім беретін 30 оқу орны және небәрі бір ғана кітапхана қызмет етті [4]. Жүсіпбек мектеп жасына келген ұлдарын Шымкенттегі А.В. Малков басшылық еткен орыс-түздік бастауыш училищесіне оқуға орналастырады. Бұл оқу орнында өзінің алғаш сауатын ашқан жас Сүлеймен училищенің оқу бағдарламасына кірген ана тілі, арифметика, тарих, география, жаратылыстану, бейнелеу өнері, ән, қолөнер, гимнастика және орыс тілі сынды пәндер бойынша білім алды. 1921 жылы бастауыш мектепті үздік аяқтап шыққан Сүлеймен құрбы-құрдастарынан өзінің білімге деген құштарлығымен, зеректігімен әрі ұқыптылығымен көзге түсті.

Бұл уақытта өлкедегі білім беру жүйесін қайта ұйымдастыру ісін қолға алған Халық ағарту комиссариаты 1919 жылы наурызда өткен Түркістан Республикасы кеңестерінің VII төтенше съезіне арнайы баяндама ұсынып, онда мектеп жасындағы балалардың еңбек тәрбиесін коммунистік тәрбиенің өзге маңызды міндеттерімен байланыстыруға, политехникалық білім беруге және ауыл шаруашылық еңбекке баса назар аудару қажеттілігі туралы мәселені көтерді [5]. Съезд аяқталысымен Халық ағарту комиссариатының мектеп бөлімі «Бастауыш (жеті жылдық) мектептерде қол еңбегін және орта мектептерде (үш жылдық) кәсіптерді оқытуды жүргізу туралы инструкцияны» даярлап шығарып, соның нәтижесі ретінде Түркістан өлкесінің көптеген ауылды мекендерінде тар маманданған бағытта білім беретін мектептің жаңа түрі – яғни, шаруа жастарының мектептері ашыла бастайды. Мұндай мектеп көп ұзамай Шымкент қаласында да ұйымдастырылып, Жүсіпбек Зауырбекұлы жастайынан оқуға деген ынтасымен ерекшеленген ұлы Сүлейменді осы оқу орнына орналастырады.

Аталған оқу орны бастауыш мектептің негізінде құрылып, ондағы оқу мерзімі үш жылға созылды. Мектептің бұл түрі оқушыларға жалпы міндетті білім берумен қатар агрономия, техника және ауыл шаруашылығын ұйымдастыру [6] бойынша білім берді. Кеңес ауылдарының алдыңғы қатарлы мәдени еңбекшілерін дайындау мақсатымен қатар, шаруа жастарының мектебі өз түлектеріне екінші дәрежелі мектептердің жоғарғы сыныптарында (8-9 сыныптар) немесе техникумдарда оқуын жалғастыру мүмкіндігін де берді.

Шаруа жастар мектебінің толық курсын аяқтап шыққан Сүлеймен өз оқуын одан ары жалғастыру мақсатында 1928 жылы Шымкент педагогикалық техникумына өз құжаттарын тапсырады. Қабылдау емтихандарынан сүрінбей өткен Сүлеймен қалада педагогика саласы бойынша арнайы орта білім беретін үздік оқу орындарының бірі болып табылған осы техникумның толыққанды студенті атанады [7].

Жарты ғасырдан астам уақыт бойы Ресей империясының отар аймақтары болған Қазақстан мен Түркістан өлкелерінде патша үкіметінің жүйелі түрде жүргізген отарлау және орыстандыру саясатының

салдары ретінде жергілікті ұлт өкілдері арасында білім беру мен ағарту ісі баяу қарқынмен дамыды. Патша үкіметінің орнын басқан кеңес өкіметінің бастауыш және орта мектептердегі оқуды тегін негізде әрі ана тілінде жүргізу, барлық елді мекендерде оқу орындарын ашу, олардың техникалық базасын құрып, жақсарту, оқушыларды оқулықтармен және оқу құралдарымен қамтамасыз ету арқылы халық арасындағы сауатсыздықты жоюға бағытталған шараларының толықтай кешені бірден оң нәтиже бере алмағаны түсінікті. XX ғасырдың 20-шы жылдары облыс, әсіресе аудан орталықтарында жергілікті ұлт өкілдеріне ана тілінде сабақ бере алатын білікті маман кадрлардың жетіспеушілігі айқын сезілді. 1924 жылы күзде орын алған Орта Азия республикаларының ұлттық-территориалдық межеленуінен кейін Қазақ АКСР-нің басшылығы мұғалімдерді даярлаумен айналысатын тұрақты әрі қысқа мерзімді курстар ұйымдастырып, республиканың ірі қалаларында педагогикалық техникумдарды ашты. 1925-1932 жылдар аралығында республикадағы педагогикалық техникумдардың саны 14-тен 29-ға дейін өсіп, оларда 4821 студент білім алды [8].

Қалыптасқан ауыр жағдайда ер жеткен Сүлеймен студенттік жылдарында-ақ өзінің болашағын нақ осы педагогика саласымен байланыстыруға бел буып, алдына мақсат етіп қояды. Педагогикалық техникумды 1930 жылы үздік аяқтаған соң, Сүлеймен Шымкент облысы Жуалы ауданының №10 ауылында орналасқан мектепке мұғалім болып қызметке тұрады. Осы мектепте қызмет жолын бастаған Сүлеймен Жүсіпбекұлы екі жылдай уақыт бойы қазақ балаларына білім берді. Жуалы ауданының халық ағарту бөлімі қысқа мерзім ішінде өзінің ұйымдастырушылық қабілетімен көзге түскен Сүлейменді Калинин атындағы колхоз мектебінің меңгерушісі қызметіне тағайындайды. Шалғайда орналасқан мектепте өз мамандығы бойынша біліктілігін арттырып, бай өмірлік тәжірибе жинақтаған Сүлеймен өз оқуын одан әрі жалғастыруға ұмтылыс танытады. Сүлеймен жоғары басшылықтан оны Алматы қаласында ұйымдастырылған Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтына оқуға жіберу туралы өтініш-хат жолдайды. Жетекшілік тарапынан рұқсат алған Сүлеймен Жүсіпбеков республиканың астанасы, болашақта оның ұзақ жылдар бойы ғылыми-зерттеу нысанына айналған – Алматы қаласына жол тартады.

1932 жылы Сүлеймен Жүсіпбеков ҚазПИ-дің қабылдау комиссиясына құжаттарын өткізіп, емтихан тапсырады. Сыннан сүрінбей өткен Сүлеймен қазақ жоғары білімі мен ғылымының қара шаңырағы – Абай атындағы ҚазПИ-дің студенті болуға қол жеткізді. Жас кезінен бастап қазақ халқының тарихына үлкен қызығушылық танытып, алдымен мектепте, артынан техникумда тарих пәнін құлшыныспен оқыған Сүлеймен болашақта тарихшы болуды арман тұтты. Оның бұл шешіміне сол уақытта институт қабырғасында қызмет еткен республиканың алдыңғы қатарлы әрі білікті мамандары [9] да өз септігін тигізбей қоймады. Сондықтан да, Сүлеймен педагогикалық факультетте қызмет еткен оннан аса бөлімдердің [10] ішінен тарих бөлімін таңдаған болатын.

Тарих бөлімінде білім алып жатқан студенттерге қазақ арасынан шыққан тұңғыш профессор С.Асфендияров басшылық еткен «Тарих» кафедрасының [11] қызметкерлері дәріс оқып, тәлім-тәрбие берді. Кафедраның оқытушылары тарих бөлімінің студенттерін дәрістерді тыңдауға, кітап оқуға дағдыландыруға, конспект жасауға, семинар сабақтарына дайындалуға, қосымша әдебиеттерді, мерзімді және күнделікті баспасөзді пайдалана білуге үйретті. Сонымен қатар, талқыланған тақырып немесе өзекті мәселе бойынша пікір айтуға, қосымша сөйлеуге, хабарламалар мен баяндамалар жасауға, ғылыми пікірталастарды жүргізуге баулыды. Осы уақытта С.Жүсіпбековпен қатар, артынан танымал қоғам қайраткерлеріне айналған Қазақ КСР-нің еңбек сіңірген мектеп қызметкері Д.Дінасылов, профессор Қажым Жұмалиев, ғалым Мұхаметжан Қаратаев, Кеңес Одағының батыры Мәлік Ғабдуллин және тағы басқалар оқыды.

Туған-туыстарынан шалғай жерде, өзі үшін мүлдем жаңа әлеуметтік-мәдени ортада өткен студенттік жылдар жас Сүлеймен үшін үлкен өмір мектебіне болды. Институттың тарих бөліміне арналған оқу бағдарламасына сәйкес С.Жүсіпбеков жалпы міндетті пәндерді, яғни, марксизм-ленинизм негіздері, диалектикалық және тарихи материализм, саяси экономия, педагогика, психология, педагогика тарихы, орыс тілі, шетел тілдері, әскери дайындық, дене шынықтыру, сондай-ақ мамандығы бойынша арнайы пәндерді, дәлірек айтқанда ежелгі дүние тарихы, орта ғасырлар тарихы, жаңа заман тарихы, КСРО халықтарының тарихы, БКП(б) тарихы, Шығыс пен Батыс тарихы, әдебиет тарихы, әлеуметтік ілімдердің тарихы, қазақ халқының тарихы сынды пәндерді оқып, мол білім жинақтады.

Студент жылдары-ақ Сүлеймен Жүсіпбеков оқумен қатар, болашақта білікті маманға қажет болатын маманданған тәжірибе жинақтауды шебер ұштастыра білген санаулы курстастардың қатарынан көрінді. Ол институттың 2-ші курсына оқи жүріп, доцент Васильев жетекшілік еткен диалектикалық материализм кафедрасында лаборант қызметіне орналасады. Осы қызметте ол 1934 жылдың 19 мамырына дейін жұмыс жасайды [12]. Сонымен қатар, 1934 жылы жазда Сүлеймен Жүсіпбеков II курсты ойдағыдай аяқтаған соң, өзінің туған ауданы Түлкібасқа демалысқа аттануға даярланады. Институт басшылығы сөзге

шешен, жігерлі де жауапкершілігі мол студентке Оңтүстік-Қазақстан облысында мектепті аяқтап, өз оқуларын жоғары оқу орнында жалғастыруға ұмтылған оқушылардың арасында ҚазПИ-ді тандауға үгіт-насихат жұмыстарын жүргізу ісін жүктейді [13]. Институт басшылығы тарапынан, арнайы іссапарға аттанған Сүлеймен Жүсіпбекұлы 1934 жылдың 7 шілдесі мен 7 тамызы аралығында туған жерінің мектептерін аралап, болашақта ұстаз болуды арман тұтқан жоғарғы сынып оқушылары мен педагогикалық техникумдардың студенттері арасында үгіт-насихат және бағыт-бағдар беру жұмыстарымен айналысады.

1935 жылы институт басшылығы оқуда үздік үлгерім мен нәтиже көрсетіп, үлгілі тәрбиесімен ерекшеленген қабілетті студенттерге шәкіртақы тағайындайды. Стипендианттардың қатарына тарих бөлімінің 4-ші курсының өзге 12 студентімен қоса Сүлеймен Жүсіпбеков та кіреді. Тарих бөлімінің 4 курс студенттері үшін осы кездегі шәкіртақының көлемі 139 сом көлемінде бекітілді [14].

1936 жылы тарих бөлімінің толық курсын аяқтаған Сүлеймен Жүсіпбекұлы бітіру емтихандарын ойдағыдай тапсырып, диплом жұмысын қорғап шығады. Өкінішке орай, қазіргі уақытта зерттеушілерге белгілі мұрағат құжаттарының ішінен студент Сүлеймен Жүсіпбековтың диплом жұмысының тақырыбына қатысты қандай да бір мәлімет табылмады. Дегенмен, Алматы қаласына келіп, тамырын жібере бастаған Сүлеймен Жүсіпбеков осы кезден бастап қала тарихын кешенді түрде зерттеу ісін қолға алды деп айтуға толық негіз бар сияқты.

1936 жылы 1 шілдеде Мемлекеттік емтихан комиссиясының шешімімен Сүлеймен Жүсіпбековке орта оқу орындарының оқытушысы біліктілігі берілді [15]. Қолына диплом алып, маман атанған Сүлеймен Жүсіпбеков өзіне ыстық болған Абай атындағы ҚазПИ-дің аспирантурасына түсуге бірнеше рет ұмтылыс жасайды. Бұл уақытта аспирантураға аяқталған жоғары білімі бар, дипломы сай келетін, педагогикалық және ғылыми-зерттеу жұмысына қабілетті адамдар алынды [16]. Аспирантураға қабылдауды тиісті кафедра меңгерушінің ұсынысы бойынша институт директоры іске асырып, Қазақ КСР-нің Халық ағарту комиссарымен бекітілді. Аспирантураға түсушілердің білім деңгейі КСРО Халық Комиссарлар Кеңесі жанындағы жоғары мектеп ісі бойынша Бүкілодақтық Комитеттің бекіткен тәртібіне сай тексерілді. Алайда, Сүлеймен Жүсіпбековтың барлық ұмтылыстары табыссыз аяқталып, ол өзіне жанашырлық танытқан институт оқытушыларының кеңес беруімен Қазақстан Коммунистік партиясының жанындағы тарих институтына ғылыми қызметкер болып орналасып, еңбек жолын бастайды. 1922 жылы қарашада РКП(б) Қырғыз (Қазақ) облыстық комитетінің жанынан бөлім негізінде әрі РКП(б) қарамағындағы Маркс-Энгельс институтының филиалы ретінде ашылған партия тарихының институтына «Қазақстандағы революциялық қозғалыс пен партия тарихына қатысы бар құжаттар мен естеліктерді, Қазан революциясы бойынша осы уақытқа дейін жарық көрген барлық материалды жинастыру» [17] міндеті жүктеліп, ол осы бағытта он жылдан астам жемісті еңбек етті. 1934 жылы сәуірде БКП(б) Қазақ Өлкелік комитеті партияның тарих институтын және Қазақ марксизм-ленинизм ғылыми-зерттеу институтын біріктіру, олардың орнында Қазақ Өлкелік комитетінің жанынан бөлім құқығында Қазақ Маркс-Энгельс-Ленин институтын ұйымдастыру туралы шешім қабылдайды [18]. Алайда, 1940 жылға дейін бұл институт өзінің бұрынғы атын сақтап келді. Институт марксизм-ленинизм классиктерінің шығармаларын, олардың өмірбаяндарын қазақ тіліне аудару, маңызды партия құжаттарын жарыққа шығару, республикалық партия ұйымының тарихын, Қазақстандағы революциялық қозғалысты, азамат соғысын және шетел интервенциясын, республиканың зауыт-фабрикалардың тарихын зерттеу, ғылыми кадрларды даярлау және олардың біліктілігін арттыру сынды міндеттерді жүзеге асырумен айналысты [19].

Тарих институтында С.Жүсіпбеков өзінің алғашғы ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысып, мол тәжірибе мен білім жинады. Жетісу өңіріндегі кеңес билігінің орнауы мәселесімен шұғылдануға бел буған С.Жүсіпбеков республиканың ғылыми мекемелері мен мұрағат қорларында ізденіс жұмыстарын жүргізеді. Сүлеймен Жүсіпбековтың болашақтағы іргелі ғылыми-зерттеу жұмыстарының негізі нақ осы кезеңде қаланды.

Институтта қызмет еткен жылдары С.Жүсіпбеков өзінің ғылыми ізденістерінің нәтижелерін баспасөзде және арнайы ғылыми басылымдарда жариялай бастайды. Бұл уақытта оның «Город Верный» [20], «Двадцать лет назад (К 25-летию Советской власти в Алма-Ате)» [21], «Из прошлого Алматы» [22], «Революционные традиции» [23], «Восстание казахов под руководством Исатая и Махамбета» [24], «Из прошлого Казахстана» [25], «Советтік Қазақстанның құрылуы тарихынан» [26], «Қазақтың Автономиялы Советтік социалистік республикасының құрылуы» [27] атты көлемді мақалалары жарық көрді. Сүлеймен Жүсіпбековтың қаламынан шыққан ғылыми мақалалардың басым көпшілігі Алматы қаласының тарихына арналып, оларда Верный қаласының құрылуы мен дамуы, отарлық дәуірдегі Верный қаласының қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени-рухани жағдайы, XX ғасырдың басындағы Верный қаласы мен Жетісу облысындағы революциялық қозғалыс тарихы, Жетісу облысында кеңес өкіметінің

орнау тарихы отандық тарихнамада алғаш рет кешенді әрі жан-жақты түрде зерттелінді. Ғалым Сүлеймен Жүсіпбековтың ғылыми қызығушылығы аясына жоғарыда аталған мәселелермен қатар Қазақстандағы баспа ісінің тарихы да кірді. Көптеген ізденістерден соң ол тарихшы Д.Кацпен бірлесе отырып «Большевик Казахстана» журналында «Печать Советского Казахстана» [28] атты көлемді ғылыми мақаланы жариялайды. Бұл мақалада, Қазақстанда кеңес өкіметі орныққаннан кейінгі баспа ісінің тарихының құжаттар мен мол дерек көздерінің негізінде қарастырылып, жазылды. Сонымен қатар, 1939 жылы Сүлеймен Жүсіпбековтың тарихшы-ғалым О.Кузнецовамен бірлесе отырып жазған тұңғыш кітабы – «Алма-Ата – столица Казахской Советской Социалистической республики» [29] жарық көріп, көпшілік қауымның назарына ұсынылды. Бұл кітап сол жылы бірқатар толықтырулар мен өзгерістер енгізілгеннен кейін қайта жарыққа шықты [30].

ҚазПИ-ді аяқтағанына бірер жыл өткеніне қарамастан, өзін даярлығы жоғары деңгейдегі білікті маман ретінде көрсете білген Сүлеймен Жүсіпбеков 1940 жылы Я.Бажкиннің жалпы редакциясымен жарық көрген «20 лет Казахской ССР» атты мерейтойлы кітаптың IX тарауын – «Культура Советского Казахстана» [31] атты бөлімін жеке-дара жазып шықты. Бұл бөлімде С.Жүсіпбеков 20 жылдың ішінде Қазақ республикасындағы халық ағартудың (оқу-ағарту ісі, мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балаларға білім беру, ересектерге арналған кешкі және жексенбілік мектептер, жоғарғы білім), баспа ісінің, көркем әдебиет пен өнердің, ғылымның қалыптасып дамуына жан-жақты тоқталып өтіп, ғылыми түрде баяндап берді. Сүлеймен Жүсіпбековтың бұл академиялық сипатта жарық көрген ғылыми еңбегін ғалым-зерттеушілер жоғары бағалады.

Қауырт ғылыми-зерттеу жұмыстарымен бірге Сүлеймен Жүсіпбеков педагогикалық қызметті де ұштастырып, қатар алып жүрді. 1936-1940 жылдары ол Алматы қаласындағы Жоғарғы коммунистік ауылшаруашылық мектебінде аға оқытушы болып қызмет етіп, жастарға КСРО тарихы пәнінен дәріс оқыды [32]. 1932 жылы Алматы, Орал, Семей, Шымкент, Ақтөбе қалаларында қызмет еткен комвуздардың (коммунистік жоғары оқу орындары) негізінде қайта ұйымдастырылған [33] мектептің бұл түрі ауыл шаруашылығында өндірісті ұйымдастырушы орта біліктілігі бар кадрларды даярлады.

Партия жанындағы ғылыми-зерттеу институтында 4 жылға жуық қажырлы еңбек етіп, өзін қабілетті маман ретінде таныта алған Сүлеймен Жүсіпбековты институт жетекшілігі Мәскеу қаласында орналасқан Кеңес Одағы Коммунистік партиясының жанындағы Жоғарғы партия мектебіне оқуға жіберу туралы шешім қабылдайды. Бұл кезде Жоғарғы партия мектебіне жоғары білімі бар, 40 жасқа толмаған, партиялық өтілі 5 жылдан кем емес партия мүшелері қабылданды. Тыңдаушыларды қабылдау ісін одақтас республикалардың, партияның өлкелік және облыстық комитеттерінің ұсынысы бойынша БКП(б) Орталық Комитеті жүзеге асырды. Институт жетекшілігі қабілетті жас маман Сүлеймен Жүсіпбековке тиісті мінездеме бере отырып, жоғарғы басшылықтан оны Жоғарғы партия мектебіне оқуға қабылдауға қолғабыс көрсетуді өтінеді. Соның нәтижесінде, 1940 жылы қазанда Сүлеймен Жүсіпбеков партиялық және кеңестік мемлекеттік органдарда қызмет ететін кадрларды даярлаумен айналысатын Жоғарғы партия мектебінің тыңдаушысы атануға қол жеткізді [34].

1939 жылы Я.М. Свердлов атындағы үгітшілердің жоғарғы мектебінің негізінде құрылған бұл мектепте БКП(б) тарихы, маркстік-лениндік философия, ғылыми коммунизм, саяси экономия, партиялық құрылыс, қазіргі халықаралық коммунистік, жұмысшы және ұлт-азаттық қозғалыс, кеңес экономикасы, ауылшаруашылық экономикасы, мемлекеттік құқық пен кеңес құрылысы, журналистика мен әдебиет, орыс тілі, шетел тілдері кафедралары жұмыс істеді. Аталған кафедралар оқу-әдістемелік жұмыспен қатар іргелі зерттеу еңбектерін, монографияларды, оқулықтар мен оқу құралдарын, түрлі оқу бағдарламаларын даярлаумен де белсенді айналысты. Жоғарғы партиялық мектептің барлық кафедраларында 120-ға жуық оқытушы қызмет атқарды.

Жоғары білімге ие тыңдаушылар үшін мектепте оқу мерзімі 2 жылды құрады. Алайда, 1941 жылы маусым айында басталған Ұлы Отан соғысы Сүлеймен Жүсіпбековті және онымен қатар оқыған тыңдаушыларды өз оқуларын уақытша тоқтатуға мәжбүр етті. Бұл зұлатат соғыс азамат тарихында орын алған соғыстардың ішінде өзінің ауқымдылығы, оған тартылған елдердің саны, қатыгездігі, адам өлімі бойынша алғанда теңдессіз болып, Кеңес Одағының барлық материалдық және рухани күштерін қатаң тексерістен өткізді. КСРО құрамына кірген барлық халықтар өзінің ортақ Отанын неміс басқыншыларынан қорғау ісіне жаппай жұмылдырылды.

1941 жылы қыркүйек айына таман Кеңес Одағының территориясына қарай ілгері жылжып отырған неміс әскері Мәскеу қаласына жақындап, одақтас республикалардың астанасын басып алуды мақсат етіп қойған «Тайфун» әскери операциясын іске асыруға даярлықты бастап кетеді. 30 қыркүйекте алдымен 2-ші танк тобының, артынан 2 қазанда Мәскеу бағытындағы «Орталық» армия тобының негізгі әскери күштері шабуылға көшеді.

1941 жылдың 15 қаңтарында КСРО-ның Мемлекеттік қорғаныс комитеті Мәскеуді эвакуациялау туралы шешім қабылдап, келесі күні қалада орналасқан Бас штабтың басқармаларын, әскери академияларды, халық комиссариаттарын және өзге де мемлекеттік мекемелерді Куйбышев, Саратов және басқа да қалаларға көшіру басталады [35]. С.Жүсіпбеков білім алып жатқан Жоғарғы партия мектебі бүкіл жетекшілік және оқытушылық құрамымен Уфаға эвакуацияланды. Жоғары оқу орындарының санатына кірген Жоғарғы партия мектебінің тыңдаушылары мен оқытушылары әскери мобилизациядан босатылғанына қарамастан, С.Жүсіпбеков Мәскеу қорғанысына қатысуға ерік білдірген мыңдаған жастардың қатарына қосылды. Мәскеуде орналасқан ЖОО-ның оқытушылары, аспиранттары мен студенттері әскери оқу орындарына қысқа мерзімді даярлыққа жіберіліп, артынан соғыс майдандарына аттандырылды. Олар қолдарына қару алып, неміс әскерімен шайқасқа түсумен қатар қорғаныс шептерін тұрғызуға, ауыл шаруашылық жұмыстарына, құрылыста жедел тапсырмаларды орындауға, әскери техника үшін қажет болған жанармайды тасымалдауға, әскери өнеркәсіпке жұмыс күші ретінде жан-жақты тартылды.

1941 жылдың 30 қыркүйегі мен 5 желтоқсаны аралығында жүзеге асырылған Мәскеу стратегиялық қорғаныс операциясында кеңес жағы 658 279 жауынгерден айырылды [36]. Мәскеу қорғанысына қатысып, Отанын қорғауға ат салысқан С.Жүсіпбековты партия жетекшілігі 1941 жылы желтоқсан айында Қазақстанға қайта шақыртып алады да оны Гурьев (қазіргі Ақтау қаласы) қалалық партия комитетінің қарауына аттандырады. Осы жерде Сүлеймен Жүсіпбеков екі жылдай уақыт бойы Гурьев қалалық партия комитетінің алдымен инструкторы ретінде, артынан үгіт-насихат бөлімінің меңгерушісі және Қазақстан мұнай комбинатына қарасты болған «Байшонас» кәсіпшілігінде парторг (партиялық ұйымдас-тырушы) болып қызмет етеді [37].

Мәскеу қорғанысы кезінде алапат соғысты көзімен көрген С.Жүсіпбеков республика жұртшылығын майданда неміс басқыншыларына қарсы соғысып жатқан қазақ батырларының ерлігімен таныстырып, үгіттеу әрі рухын көтеру мақсатында «Социалистік құрылыс» газетіне «Қазақ халқы Ұлы Отан соғысының белсенді қатынасушысы» [38] атты көлемді мақала жариялайды. Сүлеймен Жүсіпбеков аталған мақаласының орысша нұсқасын Гурьевте шығып тұрған жергілікті «Прикаспийская коммуна» газетінде де жарыққа шығарады [39]. Бұл мақалада С.Жүсіпбеков батыр қазақ халқының өткеніне қысқаша шолу жасап, соғыс майданында жаумен арпалысқа түскен Ораз Бұзақаров, Қартбай Бекжанов, Леуқабылов, Тілеубаев, Ахметов, Қоңырбаев, Ш.Ешімбетов, Кәрім Мыңбаев сынды ержүрек қазақ жауынгерлерінің ерліктерін жеке атап өтеді. Мақала авторы кеңес халқы жеңіс үшін қолынан келгенінше аянбай еңбек ететіне сенім білдірді.

Қалалық партия комитетінің үгіт-насихат бөлімінің меңгерушісі ретінде С.Жүсіпбеков қалада орналасқан мәдени-ағарту орындарының жұмысын тексеріс жасап, көптеген кемшіліктердің бетін ашады. Мысалы, 1942 жылы қаңтарда жарық көрген «Соғыс күндеріндегі театрдың міндеті» [40] атты мақалада Сүлеймен Жүсіпбеков облыстық драма театрдың бастығы Хаймулдиннің және оның қол астындағы театр ұжымының өз жұмысында жіберген талай келеңсіз істерін анықтап, оларды жария түрде әшкерелейді. Сонымен қатар, Сүлеймен Жүсіпбеков соғыс күндері халықтың рухын көтеріп, мәдени деңгейін арттырумен, өнерге баулып сүйсіндірумен айналысуға міндетті болған театрдың қызметкерлері қойылымдарға тиісті дәрежеде дайындалмай, өз істеріне жауапкерлікпен қарамағанын қатаң сынның астына алды.

1942 жылы Сүлеймен Жүсіпбековке майдандағы жауынгерлерге Гурьев облысының жұмысшылары мен тұрғындары жинастырған сыйлықтарды жеткізу ісі тапсырылады. Бұл сыйлықтар 3 вагонға тиеліп, темір жол арқылы қызу ұрыстар жүріп тұрған майданға аттандырылды. Майданға жүкті жеткізіп, жауынгерлер арасында сыйлықтарды таратқан іссапардан оралған соң, Сүлеймен Жүсіпбеков оның қорытындысын «10 дней у бойцов, командиров, политработников в энской части» [41] атты мақалада жариялап, майдандағы қазақ жауынгерлері Қаспақбаевтың, Жігерхановтың, Талабаевтың, Жабасовтың, Шаншыбаевтың, Құлмағамбетовтың танытқан ерліктерін әдеби жанр түрінде баяндап береді.

1943 жылы Қызыл әскердің жазғы-күзгі компанияларында шешуші сипатқа ие болған Курск және Днепр үшін шайқастарда айтулы жеңіске жетуі Ұлы Отан соғысының болашақ барысына түбегейлі өзгеріс алып келді. Ресейдің қызу майданнан алыстап бара жатқан ішкі аудандарында бейбіт өмір біртіндеп орныға бастап, кеңес халқы қираған халық шаруашылығын қалпына келтіруге жаппай кірісті. Осы уақытта Мәскеу қорғанысы кезінде өз жұмысын уақытша тоқтатуға мәжбүр болған КОКП жанындағы Жоғары партия мектебі соғыстың кесірінен оқуын аяқтай алмаған тыңдаушыларға шақыртулар жолдайды. Мұндай шақыртуға ие болған Сүлеймен Жүсіпбеков республиканың партия жетекшілігінен оны оқуын жалғастыру үшін Мәскеу қаласына жіберуге рұқсат беруді өтінеді. Сүлеймен Жүсіпбековтың Гурьев облысында атқарған қызметіне ризашылық танытқан партия жетекшілігі оның бұл өтінішін қабыл алады. Сонымен қатар, осы жылы Қазақ КСР-нің Жоғарғы Кеңес Төралқасы Сүлеймен Жүсіпбековты көп жылдық белсенді еңбегі үшін арнайы грамотамен марапаттайды [42].

БКП(б) Орталық Комитеті жанындағы Жоғарғы партия мектебіндегі өз оқуын Сүлеймен Жүсіпбеков 1943 жылдың 1 шілдесінен қайта бастап, 1944 жылдың 15 тамызына дейін жалғастырады. Сол жылы мектепте БКП(б) тарихы, диалектикалық және тарихи материализм, саяси экономия, КСРО тарихы, жалпы тарих (көне және орта ғасырлар, жаңа тарих, қазіргі заман тарихы), халықаралық қатынастардың тарихы және КСРО-ның сыртқы саясаты, ағылшын тілі сынды пәндерден бітіру емтихандарын тапсырып, арнайы куәлікке қол жеткізеді [43].

Мәскеуден оралғаннан кейін С.Жүсіпбеков Қазақ КСР-нің Сыртқы істер министрлігінің партиялық ұйымдарының хатшысы қызметіне орналасады. 1945 жылы 28 ақпанда Алматы қалалық партия комитеті пленумының мәжілісінде Сүлеймен Жүсіпбековты қалалық комитеттің екінші хатшысы етіп сайлау мәселесі қаралады [44]. Аталған мәжілістің төрағасы, Қазақстан Коммунистік партиясының сол уақыттағы екінші хатшысы Ж.Шаяхметов қатысушыларды С.Жүсіпбековтың қысқаша өмірбаянымен таныстырып өтеді. Мәжілісте Сүлеймен Жүсіпбековтың кандидатурасына қатысты жағымды пікірлер айтылған соң, ол қалалық партия комитетінің екінші хатшысы болып бір ауыздан сайланады.

1945 жылы 8 мамырда 1418 күнге созылған Ұлы Отан соғысы Германия қарулы күштерінің толық капитуляциясымен аяқталып, көптен бері күткен жеңіс туралы қуанышты хабар одақтас республикаларға тез арада тарайды. Мәскеу қорғанысына қатынасқаны үшін С.Жүсіпбеков «Отан соғысы» II дәрежелі орденімен, «Ұлы Отан соғысы жылдарындағы қажырлы еңбегі үшін» және «1941-1945 жылдардағы Ұлы Отан соғысында Германияны жеңгені үшін» медальдарымен марапатталады [45]. Өкінішке орай, Кеңес Одағы халықтарына сан жетпес қайғы-қасірет алып келген алапат соғыс Жүсіпбековтар әулетін де шет айналып өтпеді; соғыстан аман-есен болып тек Сүлеймен және оның інісі Ибраһымбек оралды, Сүлейменнің туған ағасы Әбдіранбек шайқастардың бірінде ауыр жараланып, мүгедек болып Отанына қайтып оралды, ал Бейбітбек Жүсіпбеков өмірін сұрапыл соғыс мезгілінен бұрын аяусыз қиып кеткен еді.

Соғыстан кейінгі жылдары Алматы қалалық партия комитетінде және Қазақ КСР-нің Сыртқы істер министрлігінде қауырт жұмыстармен айналысқан С.Жүсіпбеков республиканың алдыңғы қатарлы газет-журнал беттерінде әр түрлі өзекті мәселелерге арналған мақалаларды жариялау ісіне қайтадан назар аудары бастады. Ұлы Отан соғысы аяқталған соң қазақ халқының бейбіт еңбекке қарай көшуі бүкіл Кеңес Одағының идеологиялық және рухани өмірінде түбегейлі өзгерістерге аяқ басу кезеңімен тұспа-тұс келді. Орталықта және одақтас республикаларда жоғарғы партия басшылығы қатаң жоспарға бағындырылған саяси мәнге ие мәдени-тәрбиелік қызметті жан-жақты әрі кешенді түрде кеңейту ісін қолға алды. Бұл жағдай республикада саяси үйірмелері мен мектептері, даярлық курстары, марксизм-ленинизм кешкі университеттері жүйесінің нығаюына ғана емес, сонымен қатар партиялық үгіт-насихат жұмысының, саяси ағартудың, оқытудың жаңа түрлері мен әдістерінің айтарлықтай жетілуіне алып келді. Осы себептен Сүлеймен Жүсіпбековтың жарық көрген мақалаларының басым көпшілігінде халық арасында тәрбие мен үгіт-насихат жұмыстарын жүргізу, мектептердегі білімді, жас өспірімдер мен ерексектер арасында сауаттылық деңгейін көтеру, қаладағы мемлекеттік кәсіпорындар мен мекемелердің арасындағы бәсекелестікті дұрыс жолға қою, партия мүшелері мен кандидаттары арасындағы идеялық-саяси даярлығын арттыру ісі сынды өзекті мәселелерге арнап жазды.

Өзінің негізгі қызметімен бірге Сүлеймен Жүсіпбеков ғылыми-зерттеу жұмыспен айналысуды бір сәтке де тоқтатқан емес. Соның дәлелі ретінде 1949 жылы Сүлеймен Жүсіпбековтың жалпы редакциялауымен «Алма-Ата в период октябрия и в годы гражданской войны (1917-1920 гг.): Летопись событий» [46] атты көлемді ғылыми еңбегі жарық көрді. Жылнамада 1917-1920 жылдар аралығындағы Алматы тұрғындарының большевиктік партияның жетекшілігімен кеңес өкіметінің орнығуы мен нығаюы жолында жүргізген күресі қатаң хронологиялық тәртіпті сақтай отырып берілді. Н.Копылов, И.Мознаим, Н.Тимофеев, И.Чумак, Ш.Шафиро сынды білімді әрі танымал мамандармен баспаға даярланған бұл ғылыми еңбекте тың мұрағат құжаттарының және бай фактологиялық материалдың негізінде революциядан кейінгі жылдары тек Жетісу облысында ғана емес, сонымен қатар Қазақстан мен Орта Азияда орын алған маңызды саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени оқиғаларға қатысты құнды мәліметтер келтірілді.

1947 жылы наурызда Алматы қаласында өткен II сайланған Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің пленумында Сүлеймен Жүсіпбеков Қазақ КСР-нің Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу жобасы туралы көлемді баяндама жасайды [47]. 1937 жылы наурызда өткен республика кеңестерінің X төтенше съезінде қабылданған Қазақ КСР Конституцияның мәтініне соңғы 10 жылда саяси, әкімшілік, әлеуметтік және экономикалық салаларда орын алған өзгерістерге байланысты тиісті толықтырулар енгізу мақсатында Қазақ КСР-нің Жоғарғы Кеңесі арнайы редакциялық комиссия құрып, оның төрағалығына С.Жүсіпбеков тағайындалды. Оның жетекшілігімен қызмет еткен бұл комиссия өз жұмысының қорытындысында Жоғарғы Кеңес депутаттарының қарауына арнайы жоба ұсынып, өзіне жүктелген міндеттерді абыроймен атқарып шықты.

1951 жылы тамызда Алматы облыстық партия комитеті іскер, білім саласында тәжірибесі мол Сүлеймен Жүсіпбековты Алматы қаласында ұйымдастырылған облыстық мұғалімдерді жетілдіру институтының директоры етіп тағайындайды. Бұл қызметте С.Жүсіпбеков орта мектептерде қызмет ететін педагогикалық кадрлардың біліктілігін үздіксіз жетілдіру, халық ағарту ісінде еңбек ететін қызметкерлер мен мұғалімдердің барлық санаттарын оқумен қамтамасыз ету, біліктілікті жетілдірудің формалары мен әдістерін жақсарту, педагогикалық және басқа да жоғары оқу орындарымен байланыстарды орнатып нығайту, педагогикалық кадрлардың өз бетімен білім алуына жағдай жасау, оларды қажетті оқу-әдістемелік құралдармен қамтамасыз ету, мектептердегі білім беру процесін және оның сапасын қатаң бақылауға алу сынды маңызды мәселелерді жүзеге асырумен айналысады. Мұғалімдердің даярлығына баса назар аудару ең алдымен, 1949-1950 оқу жылында бүкіл Қазақстанда барлық мектептердің 7-жылдық, ал облыстық және ірі өнеркәсіп орталықтарында 10-жылдық оқу жүйесіне жаппай көшуге байланысты еді. 1950 жылы Қазақстанда 9088 жалпы білім беретін мектептер жұмыс жасап, оларда 1 438 266 оқушы тәлім-тәрбие алды [48].

С.Жүсіпбеков қысқа уақыт ішінде өзі басшылық еткен институттың жұмысын дұрыс жолға қоя біліп, оны республикада орта білім беретін оқу орындарында қызмет ететін мұғалімдердің біліктілігін жетілдіретін үздік мекемеге айналдырады. Сонымен қатар, 1951 жылы қыркүйек айында С.Жүсіпбеков Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтының КОКП тарихы кафедрасына аға оқытушы болып қызметке орналасады [49]. Осылайша, Сүлеймен Жүсіпбековтың көптен бергі арманы, дәлірек айтқанда өзіне ыстық болған туған білім ордасы ҚазПИ-де оқытушылық қызметпен айналысу орындалып, осы жерде ол студенттерге КСРО тарихы бойынша дәріс оқиды. Өкінішке орай, Сүлеймен Жүсіпбеков педагогикалық институтта небәрі екі жыл ғана жұмыс істеп, 1954 жылы шілдеде Қазақ ауыл шаруашылық институтының «Марксизм-ленинизм негіздері» кафедрасына аға оқытушы қызметіне ауысуға мәжбүр болады [50]. Мұндай өзгеріске оның қауырт әкімшілік-ұйымдастырушылық және педагогикалық қызметпен қатар белсенді ғылыми-зерттеу жұмысымен айналысуы және кандидаттық диссертациясын даярлау қажеттігі өз септігін тигізбей қоймады.

Бұл уақытта 20 жылдан астам уақыт бойы қызмет етіп келе жатқан Қазақ ауыл шаруашылық институты республикада ғана емес, сонымен қатар бүкіл Кеңес Одағында осы сала бойынша жоғары білімді маман даярлайтын үздік оқу орындарының қатарына кірді. 1950 жылдан бастап институтта 6 факультет қызмет етіп, студенттер бес жыл бойы білім алды. Аталған институтқа қызметке орналасу С.Жүсіпбеков үшін бірқатар қиыншылықтарды тудырды. Өйткені, институтта 1954-1955 оқу жылында қабылданған жаңа штаттық кестеге сәйкес жоғары оқу орындарында 10 жылдан астам педагогикалық стажға ие Сүлеймен Жүсіпбеков Ф.Чернов басшылық еткен «Марксизм-ленинизм негіздері» кафедрасының аға оқытушысы ретінде доцент есебімен жалақы алуға және студенттерге дәрістердің толық курсын оқып шығуы тиіс еді. Сүлеймен Жүсіпбековке Қазақстан Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің білім және мәдениет бөлімі берген мінездемесіне қарамастан, оған өзінің педагогикалық өтілін дәлелдеп шығуға тура келді. С.Жүсіпбеков осыған дейін өзі қызмет еткен мекемелерден арнайы анықтамаларды жинақтап [51], Қазақ ауыл шаруашылық институтының жанындағы жоғары оқу орындарындағы еңбек өтілін анықтайтын комиссияға тапсырады. Комиссия С.Жүсіпбековтың тапсырған құжаттарымен, сондай-ақ бұрын онымен қызметтес болған адамдардың куәгерлік мәліметтерімен мұқият танысып, КСРО Жоғары білім министрлігі жанындағы ауыл шаруашылық жоғары оқу орындарының Бас басқармасынан С.Жүсіпбековке оның педагогикалық өтілі 10 жылға тең екендігін дәлелдейтін куәлікті беруді сұрау туралы шешім қабылдайды [52]. Осылайша, С.Жүсіпбеков ауыл шаруашылық институтына аға оқытушылық қызметке толықтай қабылданған болатын. Бұл жағдай, С.Жүсіпбековке тек өзі маманданған педагогикалық сала бойынша қызмет етуге ғана мүмкіндік беріп қана қоймай, оған кандидаттық диссертациясын М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу Мемлекеттік университетінің жанындағы қоғамдық пәндер оқытушыларының біліктілігін көтеру институтының Ғылыми кеңесінде қорғап шығуға жол ашты.

Қазақстан Коммунистік партиясының жанындағы тарих институтында ғылыми қызметкер ретінде жұмыс істеген жылдары Сүлеймен Жүсіпбеков Жетісу облысында кеңес өкіметінің орнауы мен нығаюы тарихын зерттеу ісін қолға алып, ұзақ уақыт бойы Алматы, Ташкент және Мәскеу қалаларында орналасқан мұрағаттардың қорларында белсенді ғылыми-зерттеу және ізденіс жұмыстарын жүргізді. Өз зерттеу жұмысының қорытындыларын С.Жүсіпбеков баспасөз беттерінде, арнайы ғылыми журналдарда жариялап, республика және бүкіл одақ ауқымында өткен түрлі конференциялар мен жиындарда көлемді баяндамалар жасап отырды. Сүлеймен Жүсіпбеков «Жетісудағы кеңес өкіметі үшін Коммунистік партияның күресі (1917-1918 жж.)» тақырыбына арналған кандидаттық диссертациясының негізгі нәтижелері мен ғылыми ойларын Алматы қаласында қызмет еткен республиканың алдыңғы қатарлы тарихшы-мамандары

рының, сондай-ақ Мәскеуде оқыған жылдары Орталықта жұмыс жасаған жетекші ғалымдардың назарына ұсына отырып, талқыға салу арқылы құнды кеңестер мен сыни пікірлер алды.

1955 жылы қаңтар айында С.Жүсіпбеков Қазақ ауыл шаруашылық институтының басшылығын оны жақын уақытта болатын қорғауға байланысты даярланған диссертация бойынша ғылыми кеңес алу үшін Мәскеу қаласына бір ай мерзімге іссапарға жіберуді өтінеді. Сонымен қатар, институттың «Марксизм-ленинизм негіздері» кафедрасының оқытушысы ретінде осы жылы С. Жүсіпбеков марксизм-ленинизм пәнінен дәріс оқитын оқытушылардың біліктілігін көтеруге арналған арнайы курстардан өтуі тиіс еді. Сол себептен институттың сол уақыттағы директоры А.Ж. Жұматов тәжірибелі маманның өтінішіне өз рұқсатын береді [53].

Мәскеуге аттанбастан бұрын С.Жүсіпбеков 1954 жылы желтоқсан айында Алматы қаласында орналасқан Қазақ КСР-нің Мемлекеттік көпшілік кітапханасының (қазіргі ҚР Ұлттық кітапханасы) директоры Е.Н. Шмелевадан осыған дейін мерзімді баспасөз беттерінде жарық көрген өзінің ғылыми және публицистикалық сипаттағы мақалалардың жарияланғандығы туралы арнайы анықтама беруді өтінеді. Кітапхана директоры Е.Н. Шмелева бұл өтінішті орындай отырып, С.Жүсіпбековке оның 1938-1953 жылдар аралығында қазақ және орыс тілдерінде жарық көріп, жалпы саны 42-ге тең болған мақалаларының тізімін тапсырады [54].

Мәскеуге келген С.Жүсіпбеков КСРО Жоғары білім министрлігінің 1955 жылы 29 қаңтарда шығарған бұйрығына орай ММУ жанындағы марксизм-ленинизм оқытушыларының біліктілігін көтеру институтының диссертанттар бөліміне (аспирантурасына) өзге 200 тарта үміткерлермен бірге оқуға қабылданады [55]. Аспирантурада бір жылға жуық оқи жүріп, С.Жүсіпбеков «Жетісудағы кеңес өкіметі үшін Коммунистік партияның күресі (1917-1918 жылы шілде)» тақырыбындағы өзінің кандидаттық диссертациясын толық аяқтап шығып, оны 1956 жылдың 4 қаңтарында жоғарыда аталған университеттің жанындағы қоғамдық пәндер оқытушыларының біліктілігін көтеру институтының Ғылыми кеңесінде қорғап шығады [56].

Алматы қаласына қайтып оралғаннан кейін Сүлеймен Жүсіпбеков 1956 жылдың 19 қаңтарынан бастап Қазақ ауыл шаруашылық институтының «Марксизм-ленинизм негіздері» кафедрасындағы өзінің оқытушылық міндеттерін атқаруға қайта кіріседі. Институт басшылығы С.Жүсіпбековтың 10 жылдан астам педагогикалық өтілін, сондай-ақ жақын арада оның кандидаттық диссертациясын қорғап шыққандығын ескере отырып тиісті жалақыны тағайындап, демалыс уақытын бір айға кейін шегіндіреді [57].

1956 жылы 4 маусымда ММУ-дың гуманитарлық ғылымдар бойынша университет Кеңесі секциясының мәжілісінде Сүлеймен Жүсіпбековке тарих ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін беру туралы шешім қабылданып, ол туралы тиісті хабарлама Қазақ ауыл шаруашылық институтына жолданады. Соның негізінде 1956 жылы 10 шілдеде Қазақ ауыл шаруашылық институты Ғылыми кеңесінің мәжілісінде кандидаттық диссертацияны қорғаған аға оқытушы Сүлеймен Жүсіпбековке «Марксизм-ленинизм негіздері» кафедрасы доцентінің міндетін атқарушы қызметіне сайлау мәселесі күн тәртібіне қойылады. Ғылыми кеңес мүшелерінен құралған есеп комиссиясының мүшелері жабық дауысқа сала отырып, Сүлеймен Жүсіпбековты «Марксизм-ленинизм негіздері» кафедрасының доценті етіп сайлаған болатын [58]. 1956 жылы қыркүйекте тарих ғылымдарының кандидаты дипломын қолға алған Сүлеймен Жүсіпбеков 2 қазанда жарық көрген Қазақ ауыл шаруашылық институты директорының бұйрығымен «Марксизм-ленинизм негіздері» кафедрасының байқау бойынша сайланған доценті қызметіне ресми түрде тағайындалады [59].

Бірнеше ай бойы «Марксизм-ленинизм» кафедрасының доценті міндетін атқарған Сүлеймен Жүсіпбеков 1956 жылдың аяғында КСРО Жоғарғы білім министрлігі жанындағы Жоғарғы Аттестациялық Комиссияға доцент ғылыми атағын алу үшін ереже бойынша талап етілген барлық құжаттарды тапсырады. 1957 жылы 27 ақпанда Жоғарғы Аттестациялық Комиссия Сүлеймен Жүсіпбековты «Марксизм-ленинизм» кафедрасының доценті ғылыми атағына бекіткен соң, 1957 жылы 24 наурызда ол доцент дипломын қолына алды [60].

Қысқа уақыт ішінде ұйымдастырушылық дарынымен, іскерлігімен және білім саласындағы тәжірибелілігімен таныла білген Сүлеймен Жүсіпбеков қызмет еткен Қазақ ауыл шаруашылық институтының профессорлық-оқытушылық құрамының алдыңғы қатарлы өкілдерінің біріне айналады. Соның дәлелі ретінде, 1957 жылы қазан айында институт директоры А.Жұматов өз денсаулығын түзегенге дейін доцент С.Жүсіпбековты кезекті демалыстан мерзімінен бұрын шақыртып алып, оған уақытша институт директорының міндеттерін атқару ісін арнайы сеніп тапсырады [61]. Сүлеймен Жүсіпбековтың өзіне жүктелген міндеттерді бірнеше ай бойы абыроймен атқарып шығуы институт басшылығының назарына тыс қалмай, оның артынан жеке қасиеттерінің арқасында қызмет бабымен жоғарылауына өз ықпалын тигізді.

1957-1958 оқу жылы аяқталған соң ауыл шаруашылық институтының Ғылыми кеңесінде Сүлеймен Жүсіпбековты «Марксизм-ленинизм негіздері» кафедрасының меңгерушісі етіп тағайындау мәселесі көтерілді. Бұл жағдайдың орын алуына келесідей факторлар себепші болды: а) осыған дейін кафедраны бірнеше жыл бойы басқарып келген аға оқытушы Ф.К. Черновтың денсаулығының нашарлауына байланысты өз міндеттерін орындай алмауы туралы өтініш білдіруі; ә) бүкіл институт бойынша марксизм-ленинизм ілімдерін оқыту міндеті жүктелген кафедраның жұмысын нығайту үшін тәжірибелі, ұйымдас-тырушылық қабілеті зор, біліктілігі жоғары маманды тағайындау қажеттігінің туындауы; б) кафедрада қызмет еткен оқытушылардың ішінен ғылыми дәрежесі мен атағы сай келген, әрі үміткердің кандидату-расын бекітетін жоғары басшылықтың алға тартқан барлық талаптарына жауап бере алатын жалғыз С.Жүсіпбеков қана болды. Жоғарыда аталып өткен себептерді ескере отырып, 1958 жылдың маусым айында институт директоры А.Жұматов Қазақ КСР Ауыл шаруашылық министрі Х.Арыстанбековтың атына Сүлеймен Жүсіпбековты «Марксизм-ленинизм» кафедрасының меңгерушісі ретінде тағайындау туралы ұсыныс-хатын жолдайды. Бұл хатта А.Жұматов министрі Сүлеймен Жүсіпбековтың кандидату-расына Алматы қалалық және облыстық партия комитеттері, сондай-ақ Қазақстан Коммунистік партия-сының мектептер мен жоғары оқу орындарының бөлімі өз келісімдерін бергендері туралы хабарлайды [62]. Жоғары басшылықтан рұқсат келгенге дейін, С.Жүсіпбеков ауыл шаруашылық институтының бұ-лығымен 1958 жылы 19 тамызда «Марксизм-ленинизм» кафедрасы меңгерушісінің міндетін атқару-шы болып бекітіледі [63].

Жаңа қызметіне бірден кіріскен Сүлеймен Жүсіпбеков кафедраның жұмысын жаңаша құру ісін қолға алып, білікті мамандарды шақырта бастайды. Кафедраның меңгерушісі ретінде С.Жүсіпбеков профессор-лық-оқытушылық құрамның саяси, теориялық және идеялық даярлығына, ғылыми-зерттеу жұмысының жоғары деңгейде атқарылуына айтарлықтай назар аударады. Сүлеймен Жүсіпбековтың институт басшы-лығынан тапжылмай талап етуімен кафедра оқытушылары соңғы уақытта марксизм-ленинизмге, КСРО және қазақ халқының тарихына қатысты жарық көрген жаңа ғылыми әдебиетпен, оқу-әдістемелік құрал-дармен қамтамасыз етіледі. Институт қабырғасында оқып жатқан студенттерге заман талабына сай білім беруге ұмтылған Сүлеймен Жүсіпбеков 1958 жылы оны бір ай мерзімге жоғары оқу орындарында марксизм-ленинизм және КСРО тарихы пәндерін оқыту мәселелері бойынша Мәскеу Мемлекеттік уни-верситетінің жанындағы біліктілікті көтеру институтына жіберуді өтінеді. Оның бұл өтініші қабыл алын-ған соң, Сүлеймен Жүсіпбеков алдымен 1958 жылы қыркүйекте, артынан 1959 жылы қазанда Қазақстан Коммунистік партиясының мектептер мен жоғары оқу орындары бөлімінің нұсқауы бойынша қатарынан екі рет бір ай мерзімге Мәскеу Мемлекеттік университетінің жанындағы біліктілікті көтеру институты-ның курстарын тындап шығады [64]. Бұл жерде ол марксизм-ленинизм ілімін, КОКП тарихын жоғары оқу орындарында оқытудың жаңа түрлері мен әдістемелерімен жіті танысады. Мәскеуде болған уақытын-да Сүлеймен Жүсіпбеков қалада орналасқан мұрағаттар мен кітапханалардың қорларында белсенді ғылыми-зерттеу және ізденіс жұмыстарымен айналысып, болашақ іргелі ғылыми еңбектеріне арқау болған құжаттар мен материалдарды қолға түсіреді.

1958 жылы 9 қыркүйекте Сүлеймен Жүсіпбеков Алматы қаласында орналасқан В.М. Молотов атында-ғы Қазақ мемлекеттік медициналық институтының директоры міндетін атқарушы профессор П.П. Очкур-ға оны «марксизм-ленинизм» кафедрасына жарты ставкаға алу туралы өтініш-хат жолдайды [65]. Медициналық институттың басшылығы С.Жүсіпбековтың тәжірибелі әрі даярлығы жоғары маман екенді-гін, сондай-ақ «Марксизм-ленинизм» кафедрасының меңгерушісі доцент Исаевтың мінездемелерін ескере отырып, оның өтінішін қабыл алу туралы бұйрық шығарады [66]. Сүлеймен Жүсіпбековты өзінің негізгі жұмысымен қатар медициналық институтқа қосымша қызметке орналасуына ең алдымен тұрмыс және отбасы жағдайы итермеледі деген қорытындыға келуге толық негіз бар. Себебі, бұл уақытта Сүлеймен Жүсіпбеков көпбалалы жанұяның жалғыз асыраушысы мен қамқоршысы еді. Ол зайыбы Райханмен бірге мектеп жасындағы Гүлнара және Гүлжан есімді екі қызды, Нұржан және Біржан атты екі ұлды тәрбиелеп өсірумен айналысты. Сонымен қатар, осы кезде Сүлеймен Жүсіпбеков туған ауылынан жасы келіп, денсаулығы нашарлай бастаған анасы Хадишаға қажетті күтім жасау мақсатында оны Алматы қаласына көшіріп алады. Сондықтан да Қазақ ауыл шаруашылық институтының директоры Х.О. Сарингулян Сүлеймен Жүсіпбековтың бір уақытта екі жерде еңбек етуіне еш қарсылық танытпай, керісінше түсініс-тікпен қарады [67]. 1950-ші жылдардың аяғында Сүлеймен Жүсіпбеков өзінің үлкен отбасымен бірге Алматы қаласының Гоголь көшесінің бойында орналасқан №81-ші көп пәтерлі үйде өмір сүрді.

Кафедраға меңгерушілік ету қызметімен қатар студенттерге КСРО және КОКП тарихы, марксизм-ленинизм пәндерінен дәріс оқыған С.Жүсіпбеков республиканың баспасөз беттерінде тұрақты түрде тарихи мазмұндағы мақалаларды жариялап отырды. 1958 жылы өзі редакциялық алқада қызмет еткен

«Қазақстан коммунисті» журналында оның «Қырық жыл бұрын» атты көлемді мақаласы [68] жарық көреді. Верный қаласында кеңес өкіметінің орнауына 40 жыл толуына орайластырып жазған бұл мақалада Сүлеймен Жүсіпбеков отарлық кезеңде орыс отаршылары мен жергілікті ауқатты казактардың тірегіне айналған Верный қаласының тарихына қысқаша шолу жасап, кеңес дәуірінде оның гүлденген заманауи қалаға айналғанын қызықты мәліметтердің негізінде жан-жақты баяндап берді. Осы мерекелі датаға орай С.Жүсіпбеков кафедра бойынша қызметтес болған доцент Т.Әйтиевпен бірге ғылыми-көпшілік сипатта жазып шыққан «Алма-Ата» атты кітабы жарияланады [69].

Бұл жылдары Сүлеймен Жүсіпбеков XX ғасырдың басында Жетісу облысында орын алған революциялық қозғалыста терең із қалдырып, артынан кеңес өкіметінің орнығып нығаюына айтарлықтай үлес Тоқаш Бокин және Ораз Жандосов сынды қазақ зиялыларының өмірі мен қызметтерін зерттеумен, оларды жас ұрпаққа насихаттаумен де айналысты. Осы бағытта Сүлеймен Жүсіпбеков Д.Мергенчинмен біріге отырып Ораз Жандосовтың өмірі мен қызметіне арналған «Семиречинский революционер» атты мақала жазып [70], оны Қазақстандағы таралымы ең үлкен болған «Казахстанская правда» газетінде жариялады. Өкінішке орай, Сүлеймен Жүсіпбековтың «Комиссар Тоқаш Бокин», «Ораз Жандосов», «Большевик П.Виноградов», «Семиреченская социал-демократическая группа» атты көлемді мақалалары [71] жарияланбай қалып, қолжазба күйінде қалып қойған болатын.

С.Жүсіпбеков ауыл шаруашылық институтының «Марксизм-ленинизм» кафедрасының меңгерушісі ретінде оның жан-жақты дамып отыруына, осы бағытта қызмет еткен республикадағы және бүкіл одақтағы алдыңғы қатарлы жоғары оқу орындарының кафедраларымен тығыз қарым-қатынас орнатуға, оқу-әдістемелік және ғылыми-зерттеу жұмысында қол жеткізген тәжірибемен алмасып отыруға көп көңіл бөлді. 1960 жылы жазғы демалыс уақытында Сүлеймен Жүсіпбеков Қазақ КСР Жоғары және арнайы орта білім министрінің орынбасары М.А. Байтуриннің берген рұқсатын пайдалана отырып, 25 тамыз-15 қыркүйек аралығында Киев қаласында өткізілетін кеңес халқының интернационалды тәрбиесі бойынша жоғары оқу орындары аралық кеңеске қатысу үшін іссапарға аттанады [72]. Кеңестің жұмысына белсене араласқан Сүлеймен Жүсіпбеков Қазақ ауыл шаруашылық және медициналық институттарында гуманитарлық пәндерді оқыту әдістемесі мен түрлері бойынша көлемді баяндама жасап, жергілікті мамандардың қол жеткізген табыстарына, осы бағытта туындап отырған қиыншылықтарға жеке тоқталып өтеді. Сүлеймен Жүсіпбеков кеңеске бүкіл одақтан жиналған әріптестермен кездесіп, олармен әр түрлі мәселелер бойынша пікір алысады.

Осы іссапардан қайтып оралған соң, С.Жүсіпбеков өзі басшылық еткен кафедраның жұмысын одан бетер жандандыру ісін қолға алады. 1960-1961 оқу жылында кафедра атқарған жұмыстың басты нәтижелері С.Жүсіпбековтың «Қазақстан коммунисті» журналында жарық көрген «Марксизм-ленинизм кафедрасының жұмыс тәжірибесінен» атты мақалада [73] өз көрінісін табады. Осы мақалада Сүлеймен Жүсіпбеков кафедра қызметкерлері доценттер Т.Әйтиев, А.Асановтың, И.Даниловтың студенттерге Ресей және КСРО тарихы пәні бойынша оқып жүрген дәріс курстарының мазмұнының жан-жақты талдай отырып, жоғары баға берді. С.Жүсіпбеков мақалада институтта білім алып жатқан жастардың арасында философия пәнінің аясында оқытылатын дінтану негіздері мен ғылыми атеизм дәріс курстарына баса назар аудару қажеттігіне жеке тоқталып өтті. Сүлеймен Жүсіпбекұлы ғылыми атеизм курсы бойынша қазақ және орыс бөлімдеріне дәріс оқитын аға оқытушылар С.Жаманқұловтың және Е.Устименконың сабақты өмір тәжірибесімен, халық тұрмысымен байланыстыра отырып оқитындығын үлгі ретінде келтірді. С.Жүсіпбеков мақалада «Марксизм-ленинизм негіздері» кафедрасының жұмысындағы айтулы жетістіктерді тізбектеп шығумен қатар, әлі де түзетуді қажет ететін кемшілік тұстарын да жасырмай, ашықтан-ашық айтқан болатын. Кемшіліктердің қатарына Сүлеймен Жүсіпбеков кафедра қызметкерлерінің ғылыми-зерттеу жұмысында айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізе алмайтынын жатқызып, мақаланың соңында оларды түзетуге бар күшін салатындығын мәлімдеді.

1961 жылы 19 маусымда Сүлеймен Жүсіпбеков институттың «Марксизм-ленинизм негіздері» кафедрасының меңгерушісі қызметіне жарияланған байқауға қатынасуға ерік білдіріп, институт байқау комиссиясының атына өтініш-хат жолдайды [74]. 1961 жылы 29 маусымда институт Ғылыми кеңесінің отырысында С.Жүсіпбеков кафедра меңгерушісі қызметіне бір ауыздан сайланып, оның кандидатурасын бекіту үшін байқау комиссиясы тиісті құжаттарды Қазақ КСР Ауыл шаруашылық министрлігіне жібереді. Үміткерлердің тізімімен мұқият танысып шыққан жоғары басшылық 1961 жылы 23 қарашада Сүлеймен Жүсіпбековты «Марксизм-ленинизм негіздері» кафедрасының меңгерушісі қызметіне тағайындау туралы бұйрық шығарады [75].

Кезекті тағайындаудан соң, С.Жүсіпбеков осы қызметінде үш жылға жуық уақыт бойы жемісті еңбек етіп, институт қабырғасынан білікті мамандарды тәрбиелеп шығару ісіне өзінің зор үлесін қосады. 1963

жылы Сүлеймен Жүсіпбеков «Қазақстан коммунисті» журналында алдымен өзінің «Бейбіт қатар өмір сүрудің лениндік принципі бұрмалаушылар» [76], артынан доцент Ә.Асановпен біріге отырып, Кеңес Одағы Коммунистік партиясының 60 жылдығына арнап «В.И. Ленин – жаңа тұрпатты партияны құрушы» атты мақаланы [77] жариялайды. Осы мақалада ғалым-тарихшылар В.И. Лениннің XIX ғасырдың аяғы – XX ғасырдың басында Коммунистік партияны құруға бағытталған қызметін жан-жақты баяндап, оның еңбегін ашып көрсетті. 1964 жылы Сүлеймен Жүсіпбеков доцент М.Трушпен қосалқы авторлықта В.И. Ленин шығармаларының 55 томдық толық жинағының басылып шығарылуының аяқталуына орайластырып мақала [78] жариялайды. Аталған мақалада екі ғалым көпшіліктің назарын баспадан шығуға даярланып отырған Ленин шығармаларының мазмұны мен құрылысына аударып, оған бұрын белгісіз болып келген тың құжаттар мен жеке хаттардың енгендігіне жеке тоқталып, жан-жақты талдау жүргізеді.

Арада он жылдан астам уақыт өткеніне қарамастан С.Жүсіпбеков өзінің туған білім ордасы болған Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтына қайтып оралудың сәтін іздегісі келді. ҚазПИ-де қызмет етуді өзінің түлек ретіндегі парызы, педагог ретіндегі арманы деп есептеген Сүлеймен Жүсіпбеков 1964 жылы 22 мамырда Қазақ КСР-нің Жоғары және арнайы орта білім министрлігінің атына арнайы хат жолдап, онда оны Алматы қаласында орналасқан жоғары оқу орындарының біріне қызметке ауыстыру туралы өтініш білдіреді. Сол уақытта ауыл шаруашылық институты ректорының міндетін атқарушы И.Қ. Қыпшақбаев ұзақ жылдар бойы жемісті еңбегімен көзге түскен С.Жүсіпбеков сынды бағалы қызметкер мен қабілетті ұйымдастырушыдан қол үзгісі келмеді. Алайда И.Қ. Қыпшақбаев Сүлеймен Жүсіпбековтың өтінішін қабыл алған министрліктің шешіміне бағына отырып, оны 1964 жылы 23 маусымда «Марксизм-ленинизм негіздері» кафедрасының меңгерушісі қызметінен босату туралы бұйрыққа қол қояды [79]. ҚазПИ-дің КОКП тарихы кафедрасының доценті қызметіне орналасуға ниетті болған Сүлеймен Жүсіпбековке Қазақ ауыл шаруашылық институтының ректоры Хайдар Арыстанбеков төмендегідей мінездеме берген: «С.Жүсіпбеков Қазақ ауыл шаруашылық институтында жұмыс істеген жылдары өзіне жүктелген міндеттерді абыроймен атқарды. Педагогикалық қызметпен қатар, тұрақты түрде ғылыми-зерттеу жұмысымен айналысады. С.Жүсіпбеков қалалық партия және кеңес ұйымдарының жұмысына белсене араласып, бірнеше рет Фрунзе аудандық және Алматы қалалық партия комитеттерінің мүшесі ретінде әрі қалалық Кеңестің депутаты болып сайланды. С.Жүсіпбеков ұжымның мәжілістерінде жиі баяндамалар жасай отырып, институттың қоғамдық өміріне қатынасады. Сегіз жыл бойы ол институт партиялық бюросының мүшесі болып, соның 6 жылында партбюро хатшысының міндетін атқарды» [80].

1964 жылы 3 маусымда педагогикалық институттың КОКП тарихы кафедрасының меңгерушісі доцент Ж.Амантаев сол уақытта ректор қызметін атқарған С.Толыбековқа хат жолдап, онда ағымдағы жылдың 20 маусымынан бастап Сүлеймен Жүсіпбековты кафедраның штатына алу мүмкіндігі бар екендігін, сондай-ақ оны келе жатқан 1964-1965 оқу жылында әдебиет факультетінің сырттай бөлімі бойынша 120 сағат көлемінде педагогикалық жүктемемен қамтамасыз ететіндігін хабарлады [81]. 1964 жылы 24 маусымда ҚазПИ-дің ректоры С.Толыбеков Сүлеймен Жүсіпбековты 8 шілдеден бастап «КОКП тарихы» кафедрасына доцент қызметіне алу туралы бұйрық шығарады [82]. Осылайша, Сүлеймен Жүсіпбекұлы 1964-1965 оқу жылында бір уақытта екі жоғары оқу орнында, дәлірек айтқанда Қазақ педагогикалық және медициналық институттарының КОКП және КСРО тарихы кафедраларында доцент қызметін атқарып, студенттерге дәріс оқумен айналысады.

Алайда, бұл жолы да Сүлеймен Жүсіпбековтың туған ҚазПИ-дегі қызметі ұзаққа созыла қоймады. 1965 жылы қазан айында Қазақ медициналық институты «КСРО тарихы» кафедрасының меңгерушісі қызметіне сайланып, министрлік тарапынан оның кандидатурасы ресми түрде бекітілуіне байланысты С. Жүсіпбекұлы Қазақ педагогикалық институтының ректоры Серғали Толыбековтен 22 қазаннан бастап «КОКП тарихы» кафедрасының доценті қызметінен босатуды өтінеді [83]. Осылайша, қызмет бабымен өзінің кезекті тағайындалуына қол жеткізген С.Жүсіпбекұлы Қазақ педагогикалық институтындағы жұмысын біржолата тоқтатып, толығымен медициналық институтқа қызметке ауысады. Қазіргі уақытта Сүлеймен Жүсіпбековтың өмірі мен қызметіне қатысты зерттеушілердің қолында бар мұрағат құжаттары оны мұндай айтарлықтай өзгерістерге итермелеген төмендегідей маңызды себептерге көңіл аударуға негіз береді: 1) бұл уақытта С.Жүсіпбеков өзінің докторлық диссертациясын даярлау ісін қолға алып, белсенді ғылыми-зерттеу жұмысымен айналысты; 2) кезінде отбасы жағдайына байланысты бір уақытта екі жерде қызмет етуге мәжбүр болған С.Жүсіпбеков докторлық диссертацияны және өзге де ғылыми еңбектерді аяқтауға бағытталған ғылыми-зерттеу жұмысына тиісті назар аударып алмайтындығын айқын түсініп, өзінің бар күш-жігерін тек медициналық институттағы педагогикалық және меңгерушілік қызметке жұмылдыруға саналы түрде шешім қабылдады.

С.Жүсіпбеков Алматы мемлекеттік медициналық институтының «КСРО тарихы» кафедрасының меңгерушісі ретінде он жылдан астам уақыт бойы жемісті еңбек етіп, осы қызметке қатарынан екі рет сайланды [84]. Осы жылдары С.Жүсіпбеков медицина университетінде педагогикалық қызметпен айналыса отырып, сүбелі ғылыми еңбектерді жарыққа шығарды. 1967 жылы Сүлеймен Жүсіпбеков доцент Михаил Трушпен қосалқы авторлықта В.И. Ленин шығармаларының толық жинағының жарық көруіне орайластырып, «Великое наследие (новые документы Полного собрания сочинений В.И. Ленина)» атты көлемді кітапты [85] жариялайды. Бұл кітапта екі ғалым өзінің басты назарын В.И. Лениннің он томдық хат алмасуларының ауқымды материалына аударып, «В.И. Лениннің кезекші хатшыларының күнделіктеріне» жан-жақты сипаттама берді. Бұл еңбектің жариялануы республиканың қоғамдық және рухани-мәдени өмірінде айтулы оқиғалардың қатарына кіріп, оқу құралы ретінде В.И. Лениннің бай тарихи мұрасын зерттеуге ерік танытқандарға өзінің үлкен көмегін тигізді.

1970 жылы В.И. Лениннің туғанына 100 жыл толуына орай «Білім» қоғамы [86] республикада түрлі ғылыми және мәдени шараларды өткізу ісін өз қолына алып, жоғары оқу орындарында марксизм-ленинизм негіздерін оқытуда, лениндік идеяларды таратуға ат салысып, айтарлықтай еңбегімен танылған білім және ғылым, өнер мен мәдениет салаларының қызметкерлерін алғыс грамоталарымен марапаттайды. Бұл белді қайраткерлердің қатарына Сүлеймен Жүсіпбеков та кіріп, «Білім» қоғамы оны жұмысшылар арасында саяси және ғылыми білімдерді насихаттауға белсене қатынасқаны үшін алғыс грамотасымен марапаттаған болатын [87]. В.И. Лениннің 100 жылдық мерейтойына орайластырып, С.Жүсіпбеков баспасөз беттерінде «163 впервые публикуемые писем В.И. Ленина», «Бессмертные идеи В.И. Ленина», «О ленинских методах руководства хозяйством», «Ленинская теория социалистической революции – научная основа учения о мирном существовании», «Единство внутренней и внешней политики КПСС» атты мақалаларды жариялайды [88].

1971 жылы Сүлеймен Жүсіпбеков өзі меңгерушілік еткен кафедра бойынша қызметтесі мен ғылымдағы пікірлесі болған Михаил Трушпен бірлесе отырып, «Идеи борьбы за мир в наследии Ленина» атты көлемді ғылыми еңбекті [89] жариялайды. Кітапта тарихи тұрғыдан алғанда отандық тарихнамада алғаш рет Лениннің бейбітшілік және екі әлеуметтік жүйенің бейбіт жағдайда өмір сүруі үшін жүргізген күресінің басты кезеңдері, оның адамзат тарихындағы тұңғыш социалистік мемлекеттің сыртқы саясатын басқару ісіне қатысты теориялық ережелері мен мәселелері баяндалды. Еңбекті жазу барысында С.Жүсіпбеков және М. Труш В.И. Лениннің шығармаларын, кеңес сыртқы саясатының даму тарихынан көрініс беретін құжаттар мен мұрағат материалдары, Лениннің жақын-туыстары мен серіктестерінің, әр түрлі уақытта онымен қызметтес болған мемлекет қайраткерлерінің, дипломаттардың естеліктерін кеңінен пайдаланды.

1973 жылы С.Жүсіпбеков өзінің «1917-1920 жылдардағы Қазақстан жұмысшыларының кеңес өкіметі үшін күресі» атты докторлық диссертациясын қорғап, келесі жылы медициналық институттың КСРО тарихы кафедрасына меңгерушісі болып қайтадан сайланады. Бұл уақытта жоғары білім мен ғылым саласында 40 жылдан астам қызмет етіп, өзекті мәселелер бойынша кешенді зерттеу жұмыстарын жүргізген Сүлеймен Жүсіпбекұлының осыған дейін жариялаған ғылыми еңбектерінің жалпы көлемі 360 баспа табаққа жақындап қалған болатын. Осыған карамастан, бізге белгісіз себептермен оның докторлық диссертациясы бекімей қалды.

С. Жүсіпбековтің баспасөз беттерінде жарық көрген ғылыми және көпшілік сипатта жазылған мақалалары қалың жұртшылық арасында үлкен сұранысқа ие болды. Жетісу өлкесінің және Алматы қаласының тарихына қызығушылық танытқан жастар ғалымның ғылыми еңбектерін кітапханалардан іздестіріп тауып, үзбей оқыды. 1970-ші жылдары республиканың алдыңғы қатарлы орыс тілді мерзімді басылымдары болып саналған «Казахстанская правда» газетінің, «Кооператор Казахстана» және «Простор» журналдарының редакциялық алқалары Қазақ КСР-нің астанасы – Алматы қаласының тарихымен республика жұртшылығын таныстыру мақсатында Сүлеймен Жүсіпбековтың «Город у снежных гор», «Рожденный сто лет назад», «Семиречье и город Верный», «Столица Семиречья» мақалаларын жариялауға шешім қабылдап, үлкен таралыммен жарыққа шығарды.

1980 жылы 14 карашада медициналық институттың басшылығы КСРО Жоғарғы және арнайы орта білім министрлігінің 1973 жылы 15 мамырда жарық көрген «Жоғары оқу орындарында профессорлық-оқытушылық құрамның қызметтерін ауыстыру тәртібі туралы» бұйрығына сәйкес Сүлеймен Жүсіпбековты сайлаудың екі мерзімі аяқталуына байланысты кафедра меңгерушісі қызметінен босатып, байқау бойынша қайта сайлану құқығын қалдырды [90]. Алайда, жасы келе бастаған С.Жүсіпбеков байқауға қатысуға ерік танытпай, құрметті демалысқа шыққанға дейін осы кафедраның доценті болып үш жылдай қызмет етеді. Нақ осы кезде, медициналық институттың ректоры Қуаныш Маскеев Сүлеймен Жүсіпбековке көпжылдық қажырлы еңбегі мен институттың қоғамдық өміріне белсенді араласқаны үшін алғыс жариялайды [91].

1980 жылы Сүлеймен Жүсіпбековтың ондаған жылдарға созылған ғылыми-зерттеу мен ізденіс жұмыстарының басты нәтижесі ретінде «Город Верный (Верный қаласы)» [92] атты жеке авторлық монографиясы жарық көреді. Бұл еңбегінде Сүлеймен Жүсіпбеков бұрын ғылыми айналымға еңбеген тың мұрағат құжаттарының негізінде әрі бай фактологиялық материалға сүйене отырып, Алматы қаласының 1854-1921 жылдар аралығындағы саяси, әлеуметтік-экономикалық және рухани-мәдени даму тарихын баяндап берді. Кітаптың соңындағы қорытынды бөлімінде Сүлеймен Жүсіпбеков Алматы қаласының кеңес өкіметі жылдарында қол жеткізген табыстарына жеке тоқталып өтті. С.Жүсіпбеков отандық тарих ғылымында алғашқылардың бірі болып Алматы қаласының тарихы ежелден басталатынын, қаланың негізін жергілікті халықтар қалағанын айтып, оның тарихын кешенді түрде зерттеу ісін қолға алды. Оның 1938-1980 жылдары жарық көрген 70-ке жуық ғылыми еңбегі мен публицистикалық сипаттағы мақалаларының ішінен 6 кітап және 15 мақала нақ осы Алматы қаласының тарихына арналып жазылған болатын.

Сүлеймен Жүсіпбекұлы өмірдегі адал серігі мен зайыбы Райханмен бірге екі қыз бен екі ұл баланы тәрбиелеп өсірді. Жас кезінен бастап ұл-қыздарын адал еңбек етуге, саналы азамат болып өсуге, білім мен ғылымға ұмтылуға баулыды. Тұрақты түрде қауырстан жұмыстармен айналысқан Сүлеймен Жүсіпбеков ұл-қыздарына зиян таллаптарына жауап бере алатын үздік біліммен қамтамасыз етуге ұмтылып, төрт баласының барлығына жоғары білім беріп шықты. Сүлеймен Жүсіпбековтың балалары ішінен тек үлкен қызы Гүлнар ғалымның жолын қуа әрік танытып, тарихшы болуды арман тұтты. Гүлнар Жүсіпбекова 1971 жылы Мәскеу қаласында «Аттарның преобразование в 1917-1930 гг. (На материалах Южного Казахстана)» атты диссертациясын [93] қорғап, тарих ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесіне ие болды.

Осылайша, 1930 жылы Жуалы ауданының мектебінде бастауыш сыныптардың қарапайым мұғалімі ретінде қызмет жолын бастаған Сүлеймен Жүсіпбеков бойында туы біткен дарыны, еңбекқорлығы мен ерік-жігерінің арқасында кеңес дәуірінде тұңғыш рет Алматы қаласының тарихы ежелден басталатынын тұжырып айтқан және оның тарихы туралы ғылыми еңбек жазған қазақ ғалымы бола білді. Сонымен қатар, С.Жүсіпбеков ұзақ жылдар бойы республиканың алдыңғы қатарлы Қазақ мемлекеттік ауыл шаруашылық, Қазақ мемлекеттік педагогикалық және Алматы мемлекеттік медициналық институты сынды жоғары оқу орындарында педагогикалық және ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысты. 30 жылға жуық уақыт бойы аялдамас ауыл шаруашылық институтының «Марксизм-ленинизм негіздері», артынан медициналық институттың «ҚСРО тарихы» кафедраларының меңгерушісі қызметін атқарған жылдары Сүлеймен Жүсіпбеков жұмысқа белді ғалымдардың, дарынды жас мамандарды тартып, оларды қазақ халқына аялбай еңбек етуге ынталандырды. Ұлағатты ұстаз әрі дарынды ғалым С.Жүсіпбековтан тәлім алып, қол астында жұмыс жасаған жас мамандардың ішінен артынан кеңес және партия органдарында, жоғарғы білім және ғылыми мекемелерінде, халық шаруашылығы мен медицина салаларында қызмет еткен білікті кадрлар, республиканың қапа мен елді мекендерінде жасөспірім ұрпаққа білім берумен айналысқан педагогтар өсіп-жетілді.

1983 жылы құрметті демалысқа шыққан С.Жүсіпбеков тәуелсіздік таңы атқан бақытты күндерді көріп барып, 1994 жылы 17 сәуір күні 82 жасқа (шариғат жолымен алғанда 85 жасқа) қараған шағында дүниеден озды.

1. С.Жүсіпбеков кейінгі жылдары өз қолымен толтырған жеке іс парақтарында өзінің туған жылын 1913 жыл немесе 1914 жыл деп көрсеткен. С.Жүсіпбековтың өмірі мен қызметіне қатысты әртүрлі мұрағат қорларынан табылған құжаттардың ішінде уақыты жасағынан алғанда ең алғашқыларының біріне жататын әрі өз қолымен толтырылған жеке іс парақ пен өмірбаянында қайраткер туған жылын 1912 жыл деп көрсеткен. Қазіргі уақытта қолда бар мұрағат құжаттары және оны білетін туған-туыстары мен көзін көрген адамдар С.Жүсіпбековтың дүниеге келген нақты уақыты ретінде 1912 жылды көрсетеді.

2. С.Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медициналық университетінің мұрағаты (одан ары – ҚазҰМУ мұрағаты). 2-т., 1406-іс, 1, 8 тт.

3. Сырдария ауданының көші-қон істері бойынша басқармасының шенеуніктері жинақтаған материалдар бойынша 1910 жылға қарай Шымкент уезіндегі қазақ болыстарының саны 28-ге тең болды // Материалы по киргизскому землепользованию собранные и разработанные чинами Сыр-Дарьинского переселенческого района. Сыр-Дарьинская область, Чимкентский уезд. Том II. Выпуск 2-й. – Ташкент: 1910. – 515 с.

4. Адрес-справочник Туркестанского края с иллюстрациями, календарем на 1910 г., картой края и объявлениями. – Ташкент: 1910. – С. 113-114.

5. Бендриков К.Е. Очерки по истории народного образования в Туркестане (1865-1924 годы). – М.: Академия педагогических наук РСФСР, 1960. – С. 413-414; Культурное строительство в Туркестанской АССР (1917-1924 гг.). Сборник документов. Т.1. Культурное строительство в Туркестанской АССР в период установления Советской власти и гражданской войны (1917-1920 гг.). – Ташкент: Узбекистан, 1973. – С. 95-96.

6. Шаруа жасстар мектебінің оқу бағдарламасына 3 жылдың ішінде келесідей бағыттар бойынша білім беру қарастырылды: ауыл шаруашылығын ұйымдастыру бағыты бойынша – жер шаруашылығы (топырақ, оның

құрылымы мен өндеу техникасы, тыңайту, астық егу техникасы, дән тазарту, ауыспалы егіс, ауыл шаруашылығына зиян келтіретін жәндіктермен күрес және т.б.), бау-бақша, мал шаруашылығы (тұқымды жақсарту, малды дұрыс күту мен асырау), ветеринария, физика, химия, ботаника; қоғамдық-саяси тәрбие беру бағыты бойынша – қысқартылған түрдегі экономикалық география негіздері, тарих, құқық негіздері // Каменев С.А. Советская трудовая школа. – Ростов-на-Дону, 1925.

7. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-т., 1406-іс, 1, 8 нп.

8. Мышко Н.С. Рост образовательного уровня населения Казахстана в период построения социализма (1917-1937 гг.). (Историко-демографическая характеристика). Автореферат ... к.и.н. – Усть-Каменогорск, 1984; Утебаев Ж.Е. История развития народного образования в Казахстане в годы первой пятилетки (1928-1932 гг.). Автореферат ... к.и.н. – Алма-Ата, 1985.

9. С.Жүсіпбековтың студент жылдары институтта профессорлар – Құдайберген Жұбанов, Әлімхан Ермеков, Санжар Асфендияров, П.Н. Барышников, доценттер – Телжан Шонанұлы, Сәрсен Аманжолов, Сәкен Сейфуллин, Мұхтар Әуезов, Егор Федоров, Мырзағазы Жұлдыбаев, Бәймен Алманов, С.Браинин сынды республиканың бетке ұстар ұстаздары мен білікті мамандары қызмет етті.

10. 1933-1934 оқу жылында Қазақ педагогикалық институтының педагогика факультетінде келесідей бөлімдер студенттер үшін қызмет етті: экономика, тарихи, тіл мен әдебиет, география, биология, химия, физика, математика, шет тілдер, мектеп педагогикасы, мектепке дейінгі педагогика, педология, дефентология. Бұл бөлімдер келесі жылдан бастап, яғни 1934 жылы факультеттер болып қайта құрылды // ҚР ОММ. Р-1142. 1-т. 16-іс. 15-15 а.п.

11. 1934 жылдың 1 сәуіріне қарай ҚазПИ «Тарих» кафедрасының профессорлық-оқытушылық құрамы келесідей болды: профессор С.Асфендияров (меңгеруші), доцент Б.Алманов, ассистенттер Коваленко мен Момынов, профессор Корбут // ҚР ОММ. Р-1142-қ. 1-т. 16-іс. 19 п.

12. Қазақстан Республикасының Орталық Мемлекеттік мұрағаты (ҚР ОММ). Р-1142-қ. 1-т. 19-іс. 158 п.

13. ҚР ОММ. Р-1142-қ. 1-т. 19-іс. 108 п.

14. ҚР ОММ. Р-1142-қ. 1-т. 22-іс. 132-132 а.п.

15. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 51-іс. 9 п.; Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің мұрағаты (ҚазҰПУ мұрағаты). ЛС (Личный состав – Жеке құрам)-т. 787-іс. 20-20 а.п.; Қазақ ұлттық аграрлық университетінің мұрағаты (ҚазҰАУ мұрағаты). 11-т. 872-іс. 3-3 а.п.

16. 1930-шы жылдардың ортасында ҚазПИ-дің аспирантурасы келесідей мамандықтар мен кафедралар бойынша ғылыми кадрларды даярлау ісін жүзеге асырды: қазақ тілі, қазақ әдебиеті, орыс тілі, КСРО тарихы, жалпы тарих және педагогика // ҚР ОММ. Р-1142-қ. 1-т. 31-іс. 11-12 нп.

17. Қазақстан Республикасы Президентінің мұрағаты (ҚРПМ). 139-қ. 1-т. 460-іс. 4 п.; Коммунистическая партия Казахстана. Летопись событий. Часть вторая. 1917-1927 гг. – Алма-Ата: Казахстан, 1985. – С. 217.

18. Институт истории партии при ЦК КП Казахстана. – Алма-Ата, 1973. – С. 21.

19. Тулепбаев Б.А., Янулов В.К. Историческая наука в Казахстане в 1935-1946 годах // Великий Октябрь и социально-экономический прогресс Казахстана (историография: опыт и проблемы). Под редакцией Козыбаева М.К. – Алма-Ата: Наука, 1987. – С. 217-219.

20. Джусупбеков С. Социалистическая Алма-Ата. – 1938. – 10 февраля. – №33 (525).

21. Джусупбеков С., Кузнецова О. Двадцать лет назад (К 25-летию Советской власти в Алма-Ате) // Казахстанская правда. 1938. – 61 (3138). – 16 марта.

22. Джусупбеков С., Кузнецова О. Из прошлого Алма-Аты: (Основание Алма-Ата 1854 г. Описание города до революции) // Казахстанская правда. – 1939. – №38 (3417). – 16 февраль

23. Джусупбеков С. Революционные традиции: [г. Верного] // Казахстанская правда. – 1939. – 24 октября. – №245 (3624).

24. Джусупбеков С., Ахинжанов М. Восстание казахов под руководством Исатая и Махамбета // Ленинская смена. – 1939. – 10 ноября.

25. Джусупбеков С. Из прошлого Казахстана // Правда Южного Казахстана, 1939. – 5 декабря. – №278 (2481).

26. Жүсіпбеков С. Советтік Қазақстанның құрылуы тарихынан // Социалистік Қазақстан. – 1940. – 1 июнь. – №123 (5429).

27. Жүсіпбеков С. Қазақтың Автономиялы Советтік социалистік республикасының құрылуы // Қазақстан коммунисті. – 1940.

28. Джусупбеков С. Печать Советского Казахстана // Казахстанская правда. – 1940. – 5 мая.; Джусупбеков С., Кац Д. Печать Советского Казахстана // Большевик Казахстана. – 1940. – № 5. – С. 27-35.

29. Джусупбеков С., Кузнецова О. Алма-Ата – столица Казахской Советской Социалистической республики. Под общей редакцией Д. Кулитова и Н. Тимофеева. – Алма-Ата: Казгосиздат, 1939. – 55 с.

30. Джусупбеков С., Кузнецова О. Алма-Ата – столица Казахской Советской Социалистической республики. Под общей редакцией Кулитова Д. и Тимофеева Н. (2-е переработанное издание). – Алма-Ата: Казгосполитиздат, 1939. – 44 с.

31. Джусупбеков С. Культура Советского Казахстана // 20 лет Казахской ССР. Под общей редакцией Бажника Я. – Алма-Ата: Казгосполитиздат, 1940. – С. 192-216.

32. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 10-12 нп.

33. История Казахстана (с древнейших времен до наших дней). В 5 томах. Том 4. Победа Великой Октябрьской социалистической революции и строительство социализма. – Алма-Ата: Наука КазССР, 1977. – С. 572-573.

34. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 51-іс. 5-5 а.п.; 1406-іс. 1-1 а.п.
35. Великая Отечественная война 1941-1945: энциклопедия. – Гл. ред. Козлов М.М. Редколлегия: Барабаш Ю.Я., Жилин П.А. (зам. гл. ред.), Канатов В.И. (отв. секретарь) и др. – М.: Советская энциклопедия, 1985. – С. 801-803.
36. Россия и СССР в войнах XX века: Статистическое исследование. Под общей редакцией кандидата военных наук, профессора АВН генерал-полковника Г.Ф. Кривошеева. – Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – С. 273-274.
37. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 1406-іс. 1 а.п.; ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 13 п.
38. Жүсіпбеков С. Қазақ халқы Ұлы Отан соғысының белсенді қатынасушысы // Социалистік құрылыс. – 1941. – 11 декабрь. – №293 (2495).
39. Джусупбеков С. Казахский народ – активный участник Великой Отечественной войны (на фронте и в тылу) // Прикастийская коммуна. – 1941. – 12 декабря. – №295 (2490).
40. Жүсіпбеков С., Т. Малаев. Соғыс күндеріндегі театрдың міндеті // Социалистік құрылыс. – 1942. – 13 январь. – №10 (2524).
41. Джусупбеков С. 10 дней у бойцов, командиров, политработников в энской части // Прикастийская коммуна. – 1942. – 5 июня.
42. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 8 а.п.
43. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 51-іс. 12-12 а.п.
44. КРПМ. 412-қ. 29-т. 66-іс. 17-19. 26 пп.
45. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 8 а.п.; ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 51-іс. 5-6 пп.
46. Алма-Ата в период октября и в годы гражданской войны (1917-1920 гг.): Летопись событий / Под общей редакцией С.Джусупбекова. – Алма-Ата: Казахское объединенное государственное издательство, 1949. – 412 с.
47. Джусупбеков С. О внесении изменений и дополнений в текст конституции (основного закона) Казахской ССР // Казахстанская правда. – 1948. – 17 марта.
48. Сембаев А.И. История развития советской школы в Казахстане. – Алматы, 1962. – С. 293.
49. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 1406-іс. 1-1 а.п.
50. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 1 п.
51. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 13, 17 пп.
52. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 10-12 пп.
53. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 22 п.
54. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 18-21 пп.
55. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 23 п.
56. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 6 п.
57. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 24 п.
58. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 28 п.
59. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 27 п.
60. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 30 п.; ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 51-іс. 10-10 а.п.
61. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 33 п.
62. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 34-35 пп.
63. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 39 п.
64. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 40, 44 пп.
65. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 1406-іс. 3 п.
66. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 1406-іс. 4 п.
67. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 1406-іс. 6 п.
68. Жүсіпбеков С. Қырық жыл бұрын // Қазақстан коммунисті. – 1958. – № 3. – 16-24 б.
69. Джусупбеков С., Т. Айтиев. Алма-Ата. – Алма-Ата, 1958. – 55 с.
70. Джусупбеков С., Мергенчин Д. Ураз Джандосов – Семиреченский революционер // Казахстанская правда. – 1959. – 14 ноября.
71. Сүлеймен Жүсіпбековтың өз қолымен жазған бұл көлемді мақалалардың жалпы көлемі 208 бетке тең келді.
72. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 49 п.
73. Жүсіпбеков С. Марксизм-ленинизм кафедрасының жұмыс тәжірибесінен // Қазақстан коммунисті. – 1961. – № 7. – 21-25 бб.
74. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 53 п.
75. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 61 п.
76. Жүсіпбеков С. Бейбіт қатар өмір сүрудің лениндік принципін бұрмалаушылар // Қазақстан коммунисті. – 1963. – № 5. – 26-30-бб.
77. С. Жүсіпбеков, Ә. Асанов. В.И. Ленин – жаңа тұрпатты партияны құрушы (КПСС-тің 60 жылдығына) // Қазақстан коммунисті. – 1963. – №6. – 34-39 бб.
78. Жүсіпбеков С., М. Труш. Лениндік идеялардың асыл қазынасы / Қазақстан коммунисті. – 1964. – №5. – 20-24 бб.
79. ҚазҰАУ мұрағаты. 11-т. 872-іс. 66 п.
80. ҚазҰПУ мұрағаты. ЛС-т. 787-іс. 23-24 пп.
81. ҚазҰПУ мұрағаты. ЛС-т. 787-іс. 16 п.
82. ҚазҰПУ мұрағаты. ЛС-т. 787-іс. 15 п.

83. ҚазҰПУ мұрағаты. ЛС-т. 787-іс. 2 п.
84. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 51-іс. 2-3, 13-17 нн.
85. Труш М., Джусупбеков С. Великое наследие (новые документы Полного собрания сочинений В.И. Ленина). – Алматы: Издательство «Казахстан», 1967. – 238 с.
86. 1947 жылы Қазақ КСР-нің көрнекті мемлекет және қоғам қайраткерлерінің, белді ғалымдары мен зиялы қауым өкілдерінің ерік танытуымен саяси және ғылыми білімдерді таратуды мақсат етіп қойған «Білім» қоғамы құрылды. 1948 жылдың басында Қазақстанның барлық ірі қалаларында оның жергілікті бөлімдері мен филиалдары қызмет ете бастады // История Казахстана (с древнейших времен до наших дней). В 5 томах. Том 5. Завершение построения социалистического общества. Развитой социализм. – Алма-Ата: Наука КазССР, 1980. – С. 317-318
87. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 51-іс. 6 а.п.
88. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 51-іс. 8 п.
89. Труш М., Джусупбеков С. Идеи борьбы за мир в наследии Ленина. – Алма-Ата: Казахстан, 1971. – 320 с.
90. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 51-іс. 18 п.
91. ҚазҰМУ мұрағаты. 2-Л-т. 51-іс. 19-20 нн.
92. Джусупбеков С. Город Верный (Страницы истории). – Алма-Ата: Издательство «Казахстан», 1980. – 215 с.
93. Джусупбекова Г.С. Аграрные преобразования в 1917-1930 годах. (На материалах Южного Казахстана). Автореферат ... к.и.н. – Москва, 1971.

Резюме

В данной статье авторы основываясь на новых, ранее не опубликованных архивных материалах рассматривают жизнь и деятельность общественно-государственного деятеля, историка и педагога Сuleймeнa Джусупбекова. К сожалению, жизнь и деятельность С.Джусупбекова, одного из основателей изучения истории Семипалачья и г. Верного (ныне Алматы) в отечественной исторической науке, долгие годы оставалась неизвестной для широкой общественности. В этой статье сделана первая попытка вернуть имя славного сына казахского народа, хронологически освещены важнейшие этапы жизни и научной деятельности С.Джусупбекова.

Summary

In given article authors being based on the new, earlier not published archival materials consider life and activity socially-statesman, the historian and teacher Suleimen Dzhusupbekov. Unfortunately, S.Dzhusupbekov's life and activity, one of founders of studying of history of Jetysu and Vernyi (nowadays Almaty) in a domestic historical science, many long years remained the unknown person for the wide public. In this article the first attempt to return a name of the nice son of the Kazakh people is made, the major stages of S.Dzhusupbekov's life and scientific activity are chronologically shined.